

Cultuurhistorische Analyse Bestemmingsplangebied Oud-Rijswijk.

Herijking Februari 2013

Gemeente Rijswijk

INHOUDSOPGAVE

Woord vooraf

Samenvatting

Inleiding

1. Geomorfologie en historisch ruimtelijke ontwikkeling

- 1.1. Geomorfologie
- 1.2. Historische Ruimtelijke ontwikkeling

2. Cultuurhistorische componenten

- 2.1 De ruimtelijke structuren in het plangebied
 - 2.1.1. De strandwal
 - 2.1.2. Overige stedenbouwkundige structuren
- 2.2. Archeologische componenten
- 2.3. De historisch bouwkundige objecten

3. Cultuurhistorische analyse

- 3.1 De cultuurhistorische hoofdstructuur
 - 3.1.1. De op de strandwal gebaseerde overige structuren.

4. Sterkte / zwakte analyse

- 4.1. Sterke kanten plangebied
- 4.2. Zwakke kanten plangebied
- 4.3. De cultuurhistorische waarderingskaart
 - 4.3.1. Zeer waardevolle gebieden
 - 4.3.2. Gebieden waar de cultuurhistorische hoofdstructuur gehandhaafd dient te blijven
 - 4.3.3. Gebieden met cultuurhistorische kwaliteit
 - 4.3.4. Gebieden met ernstige aantastingen van de cultuurhistorische hoofdstructuur

5. Borging

WOORD VOORAF

In 1996 werd het bestemmingsplan Oud-Rijswijk vastgesteld. In tegenstelling tot de voorgaande jaren is men steeds meer bewust geworden van de cultuurhistorische waarden van het gebied. Hoewel het historische centrum van Rijswijk nooit tot rijksbeschermd dorpsgezicht is verheven, werden toch door de gemeente maatregelen genomen om het de cultuurhistorische waarde van het geheel te beschermen. Dat deed ze door een cultuurhistorische analyse op te nemen in het bestemmingsplan en beschermende maatregelen te treffen. Deze analyse werd geschreven W. Krommenhoek en H. van der Linden van de Historische Vereniging Rijswijk en F. Uijlenbroek, G. Brocken, E. Klok, P. Ratsma, H. Koot en A. van Breugel van de gemeente Rijswijk.

In 2013 wordt het bestemmingsplan van Oud-Rijswijk geactualiseerd, zoals de gemeente elke tien jaar verplicht is. Sinds januari 2012 zijn gemeenten inmiddels ook verplicht volgens het Bro (Besluit ruimtelijke ordening) om een cultuurhistorische analyse te verrichten van het bestemmingsplangebied en in het bestemmingsplan aan te geven hoe zij met deze waarden omgaat.

De analyse die in het verleden is verricht en vastgesteld in 1996, bezit nog tot op de dag van vandaag haar waarde. Wel is er in de loop van de tijd het één en ander veranderd in de historische kern en kijken we als overheid ook anders naar de bescherming van cultuurhistorische waarden. Daarom is besloten om de vigerende analyse wederom te gebruiken voor het nieuwe bestemmingsplan van 2013, echter aangepast, of herijkt, aan de eisen van de tijd.

De analyse geeft een overzicht van de historische ontwikkeling van het historische centrum en de resterende cultuurhistorische waarden. Daarnaast geeft ze een verklaring voor beschermde maatregelen die in dit bestemmingsplan zijn opgenomen ter bescherming van deze cultuurhistorische waarden.

SAMENVATTING

Dit hoofdstuk is een samenvatting van een cultuurhistorische inventarisatie en die is gebundeld in het rapport "Oud Rijswijk: cultuurhistorische analyse". Voor meer uitgebreide informatie over de cultuurhistorische elementen in Oud Rijswijk wordt naar dit rapport verwezen.

Aanleiding

In het kader van de actualisering van het Bestemmingsplan Oud Rijswijk is het belang ingezien van de cultuurhistorische waarden die de oude dorpskern van Rijswijk nog bevat. Het betreft hier de waarden in het gebied dat begrensd wordt door de Haagweg, de beschoeiing van de Broeksloot, de Laan te Blottinghe, het Ruysdaelplein, de Rembrandtkade en de Lindelaan.

Doelstelling

Het zijn de cultuurhistorische waarden die het karakter van een oude dorpskern bepalen en die een plaats of dorp een identiteit geven ten opzichte van andere omliggende gemeenten. In het verleden zijn vele van dergelijke waarden verloren gegaan.

Vanuit deze gedachte is besloten voor het gebied Oud Rijswijk een inventarisatie van cultuurhistorische objecten op te stellen. Aan de hand van deze inventarisatie is de cultuurhistorische structuur van Rijswijk vastgelegd en op een kaart inzichtelijk gemaakt. De waardering van bepaalde gebieden is in vier categorieën aangegeven, variërend van cultuurhistorisch zeer waardevol tot gebieden die cultuurhistorisch aangetast zijn. Zo kan men in één oogopslag zien welke gebieden in het plangebied cultuurhistorisch het meest kwetsbaar zijn en bij welke daar in mindere mate sprake van is. Het zou wenselijk zijn om bij activiteiten en ontwikkelingen per locatie te laten bepalen welke cultuurhistorische waarden aanwezig zijn en welke effecten een activiteit op de cultuurhistorische kwaliteit van een locatie heeft (een cultuurhistorische effectrapportage, een CHER-rapportage). Het College van Burgemeester en Wethouders heeft met een CHER-rapportage een instrument in handen om de stedenbouwkundige kwaliteit van het plangebied objectief te wegen en in de besluitvorming te betrekken.

Het gaat hierbij om de volgende begrippen:

1. Onder een **cultuurhistorische inventarisatie** wordt verstaan: "De verzameling van alle interessante cultuurhistorische elementen. Dit betreft elementen die ruimtelijk van belang zijn (bepaalde structuren en ruimten), zaken die tot het bodemarchief gerekend kunnen worden (archeologische elementen) en zaken die architectonisch waardevol zijn (de monumenten en karakteristieke panden)."
2. Onder **cultuurhistorische hoofdstructuur** wordt verstaan: "De samenhang van zichtbare en onzichtbare (ondergrondse) door mensenhand en/of de natuur in het verleden gemaakte of veroorzaakte elementen in het plangebied. Belangrijke onderdelen zijn oude wegen en waterlopen, hoogteverschillen in het landschap, kavelpatronen en perceelsindelingen, nederzettingsstructuren, waardevolle gebouwen (complexen) en het bodemarchief, dat ontelbare sporen van deze genoemde verschijnselen bevat."
3. Onder het begrip **cultuurhistorische effectrapportage** (CHER) wordt verstaan: "Een beschrijving van de aanwezige cultuurhistorische waarden en hoe met deze waarden kan of zou moeten worden omgegaan indien er activiteiten, ontwikkelingen of onderhoudswerkzaamheden zijn in een bepaald gebied".

De cultuurhistorische hoofdstructuur

Aan de hand van een cultuurhistorische inventarisatie is de cultuurhistorische hoofdstructuur van Rijswijk vastgesteld. Hoe meer cultuurhistorische elementen in onderlinge samenhang aanwezig zijn, des te waardevoller is de cultuurhistorische hoofdstructuur. Dit wil niet zeggen dat geïsoleerd geraakte objecten per definitie minder belangrijk zijn. In hun geval kunnen factoren als zeldzaamheid, gaafheid en schoonheid de objecten een waarde geven.

Door het zorgvuldig omgaan met de cultuurhistorische hoofdstructuur blijft het karakter en de identiteit van een gebied herkenbaar en bepaalt deze voor een groot deel de ruimtelijke kwaliteit.

Bij de cultuurhistorische inventarisatie in Rijswijk zijn de volgende elementen geïnventariseerd:

- a. elementen die ruimtelijk van belang zijn (structuren en ruimten)
- b. archeologische elementen (zaken die tot het bodemarchief gerekend kunnen worden)
- c. elementen die architectonisch waardevol zijn (de monumenten en andere beeldbepalende panden)

Ad a. Elementen die ruimtelijk van belang zijn

Het karakter van het plangebied wordt geheel bepaald door de ligging van Rijswijk op een oude strandwal, die parallel aan de Nederlandse kust loopt. De interessante ruimtelijke elementen zijn nauw aan deze ligging op de strandwal gerelateerd. Het betreft hier:

- de Y-vormige structuur, die ontstaan is door de samenkomst van wegen bij het hoogste punt van de strandwal
- het stratenpatroon, parallel en haaks op de strandwal
- het daarmee samenhangende kavel- en bebouwingspatroon
- de Broeksloot, als natuurlijke waterloop ontstaan
- de "achterstraat" van de Herenstraat zijnde de Schoolstraat
- de ontsluitingspoorten van de binnenkavels aan de Schoolstraat, Kerklaan en het Poortje van Verlaan
- de structuren en het groene karakter van de oude buitenplaatsen Hofrust, Tollenshuis, Te Blotinghe met de nog aanwezige historische groenelementen (boom voor het Tollenshuis, de beplanting langs de Laan te Blotinghe en het Julialaantje)
- het Julialaantje, als verbindend voetpad tussen de boerderijen buiten de dorpskern in de richting van het dorp

Ad b. Archeologische elementen (het bodemarchief)

Veel belangrijke cultuurhistorische overblijfselen zijn verborgen in de bodem bewaard gebleven. De bodem is als het ware te beschouwen als een archief waarin unieke informatie voor de reconstructie van onze bewoningsgeschiedenis is opgeslagen. Omdat de gehele strandwal van Rijswijk door de verhoogde ligging al eeuwenlang bewoond is geweest, is dit gehele gebied archeologisch interessant te noemen. Enkele van deze locaties zijn aangewezen als beschermd gemeentelijk of rijksmonument. Zij zijn vermeld op de als bijlage bijgevoegde lijst van Rijks- en gemeentelijke monumenten. Voorts zijn op de Archeologische Meldingskaart (AMK) van de Provincie Zuid-Holland de volgende terreinen binnen het plangebied aangewezen als "terreinen met een (zeer) hoge archeologische waarde" :

- de Oude Kerk en omgeving
- de locatie van de vroegere versterking Huys te Blotinghe (30G-021).
- de voormalige Buitenplaats Hofrust

De AMK vermeldt voorts dat er met betrekking tot Rijswijk sprake van "een dorpskern met een hoge archeologische verwachting" is. Dit is gelegen in het feit dat de gehele strandwal een potentiële vindplaats is van archeologische zaken en er daardoor vondsten te verwachten zijn vanaf de IJzertijd (7^e eeuw v. Chr. tot het begin van onze jaartelling).

Daarom geldt voor het hele dorpskern plicht voor aanlegvergunning voor ingrepen dieper dan 50 cm. Geen vrijstelling voor bepaald oppervlak.

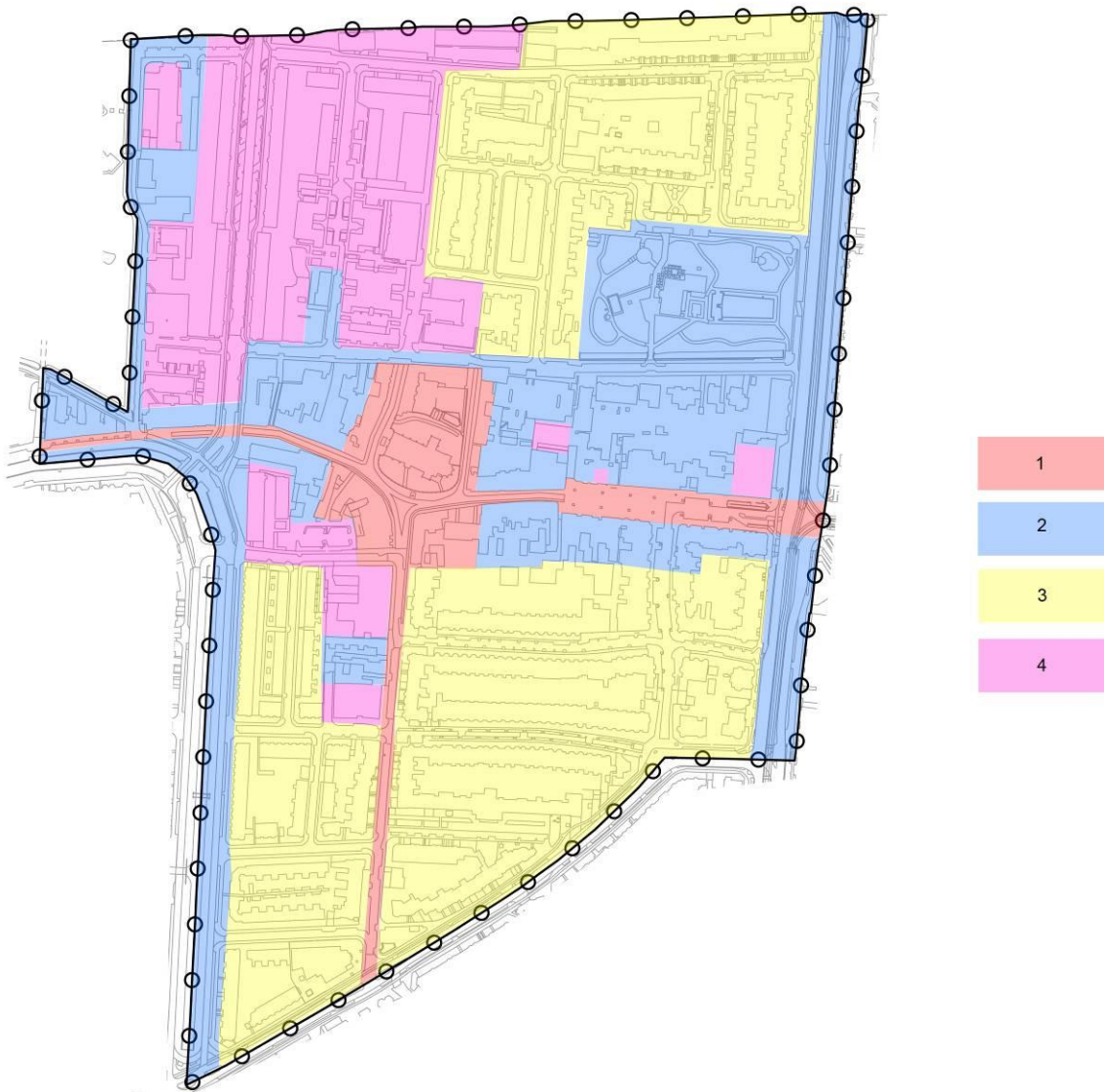
Ad c. elementen die architectonisch van belang zijn

In het plangebied bevinden zich cultuurhistorisch interessante panden, waaronder rijks- en gemeentelijke monumenten. Het meest beeldbepalend zijn uiteraard de Oude Kerk met oudere bebouwing daaromheen en de statige hoofdgebouwen van de voormalige buitenplaatsen (Hofrust en Tollenshuis). Daarnaast is er een groot aantal woonhuizen en panden die een karakteristieke waarde hebben. Deze zijn op afb. 7 aangegeven.

De cultuurhistorische waarderingskaart

In het voorgaande is aangetoond dat er in het plangebied sprake is van een aantal van de drie categorieën cultuurhistorische elementen. In veel gevallen is er een duidelijke onderlinge samenhang. Waar deze samenhang optimaal is, is er sprake van een hoge cultuurhistorische waarde. Deze cultuurhistorische waardering van het plangebied is aangegeven op de bijgevoegde cultuurhistorische waarderingskaart. Hierop is een onderscheid gemaakt in:

1. zeer waardevolle gebieden
2. gebieden waar het cultuurhistorisch patroon zoveel mogelijk gehandhaafd dient te blijven
3. gebieden met een cultuurhistorische kwaliteit
4. gebieden met ernstige aantastingen van de cultuurhistorische hoofdstructuur

Afb. 1 Cultuurhistorische waardenkaart.

INLEIDING

Aanleiding

In het kader van de actualisatie van het Bestemmingsplan Oud Rijswijk is het belang ingezien van de cultuurhistorische waarden die de oude dorpskern van Rijswijk nog bevat. Het betreft hier de waarden in het gebied dat begrensd wordt door de Haagweg, de beschoeiing van de Broeksloot (die zelf op Haags grondgebied ligt), de Laan te Blotinghe, het Ruysdaelplein, de Rembrandtkade en de Lindelaan.

Doelstelling

Het zijn de cultuurhistorische waarden die het karakter van een oude dorpskern bepalen en die een plaats of dorp een identiteit geeft ten opzichte van andere omliggende gemeenten. In het verleden zijn vele van dergelijke waarden verloren gegaan. Nu door toenemende uitbreiding en modernisering van de gebouwde omgeving tegelijkertijd ook het gevaar dreigt van een grote vervlakking en een karakterloosheid van dorpskernen in het algemeen, is de waardering voor een herkenbare omgeving en identificatie van de bewoners met hun omgeving toegenomen. Om de ruimtelijke kwaliteit van een gebied veilig te stellen is het daarom van belang de nog aanwezige cultuurhistorische elementen zoveel mogelijk te sparen. Ook is het van belang dat bij activiteiten en ontwikkelingen (waaronder ook onderhoudswerkzaamheden) de nog aanwezige cultuurhistorische elementen kunnen worden versterkt dan wel worden teruggebracht. Het Rijk en de Provincie Zuid-Holland nemen om die reden ook altijd een cultuurhistorische paragraaf in hun plannen op.

Vanuit deze gedachte is besloten voor het gebied Oud Rijswijk, -het plangebied van het bestemmingsplan-, een inventarisatie van cultuurhistorische objecten op te stellen. Aan de hand van deze inventarisatie is de cultuurhistorische structuur van Rijswijk vastgelegd en op een kaart inzichtelijk gemaakt.

De waardering van bepaalde gebieden is in vier categorieën aangegeven, variërend van cultuurhistorisch zeer waardevol tot gebieden die cultuurhistorisch aangetast zijn. Zo kan men in één oogopslag zien welke gebieden in het plangebied cultuurhistorisch het meest kwetsbaar zijn en bij welke daar in mindere mate sprake van is. Op deze wijze is een objectief rapport ontstaan, waarmee uitgangspunten voor bepaalde activiteiten en ontwikkelingen kunnen worden aangegeven. Het is wenselijk dat bij ingrepen in het plangebied aan de initiatiefnemer de verplichting kan worden opgelegd om een cultuurhistorisch effectrapportage (CHER) voor de desbetreffende locatie te laten opstellen, opdat per locatie vastgesteld kan worden wat de werkelijke effecten van de geplande activiteiten zijn én of er mogelijk zelfs nog sprake kan zijn van verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van die locatie. Het College van Burgemeester en Wethouders heeft met een CHER-rapportage een instrument in handen om de stedenbouwkundige kwaliteit van het plangebied objectief te wegen en in de besluitvorming te betrekken.

Begripsomschrijving

1. Onder een **cultuurhistorische inventarisatie** wordt verstaan: "De verzameling van alle interessante cultuurhistorische elementen. Dit betreft elementen die ruimtelijk van belang zijn (bepaalde structuren en ruimten), zaken die tot het bodemarchief gerekend kunnen worden (archeologische elementen) of elementen die architectonisch waardevol zijn (de monumenten)".
2. Onder **cultuurhistorische hoofdstructuur** wordt verstaan: "De samenhang van zichtbare en onzichtbare (ondergrondse) door mensenhand en/of de natuur in het verleden gemaakte of veroorzaakte elementen in het plangebied. Belangrijke onderdelen in zo'n structuur zijn oude wegen en waterlopen, hoogteverschillen in het landschap, kavelpatronen en perceelsindelingen, nederzettingsstructuren, waardevolle gebouwen (complexen) en het bodemarchief, dat ontelbare sporen van deze genoemde verschijnselen bevat."

Hoe meer van deze elementen in onderlinge samenhang bewaard zijn gebleven, des te waardevoller is de cultuurhistorische hoofdstructuur. Deze hoofdstructuur wordt voornamelijk door drie aspecten gevormd:

- a. het ruimtelijk aspect, gevormd door lineaire structuren (bijvoorbeeld de strandwal, ontginningsrichtingen, waterlopen)
 - b. het bouwhistorisch aspect, gevormd door de aanwezige monumenten en beeldbepalende panden en
 - c. het archeologisch aspect, gevormd door het bodemarchief en de inmiddels gedane archeologische vondsten.
3. Onder het begrip **Cultuurhistorische Effect Rapportage (CHER)** wordt verstaan:
"Een beschrijving van de aanwezige cultuurhistorische waarden en hoe met deze waarden kan of zou moeten worden omgegaan indien er activiteiten, ontwikkelingen of onderhoudswerkzaamheden zijn in een bepaald gebied".

Opzet van de rapportage

Om de lezer de mogelijkheid te bieden om snel tot de essentie van dit rapportdoor te dringen is vóór in het rapport een samenvatting gegeven.

Voor diegenen die wel het proces tot het vaststellen van de cultuurhistorische structuur uitgelegd willen hebben kunnen zich verdiepen in de inleiding en de hoofdstukken 1 tot en met 3. Hoofdstuk 1 begint met een beschrijving van de geomorfologie en de geschiedenis van de ruimtelijke ontwikkeling van Rijswijk. In hoofdstuk 2 zullen de drie verschillende aspecten die de cultuurhistorische hoofdstructuur bepalen - de ruimtelijke, de archeologische en de architectuurhistorische - worden besproken. In hoofdstuk 3 worden de afzonderlijke aspecten geïntegreerd tot de cultuurhistorische hoofdstructuur. Men zal hier dus in feite ook de aspecten uit hoofdstuk 2 weer tegenkomen, alleen dan tot één geheel geïntegreerd. In hoofdstuk 4 wordt een sterkte / zwakte-analyse van de hoofdstructuur geschetst en wordt aan de diverse gebieden een kwalificering gegeven. In hoofdstuk 5 zal in worden gegaan op de borging van de behandelde kwaliteiten.

HOOFDSTUK 1 GEOMORFOLOGIE EN HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

1.1 GEOMORFOLOGIE

Zo'n 6000 jaar geleden lag de kustlijn veel oostelijker dan nu. De kustlijn vormde toen nog geen gesloten barrière zodat de zee via getijdengeulen tot diep in het land kon binnendringen. De kustlijn liep dwars door het zuidelijk deel van Rijswijk. Aan deze situatie kwam een einde toen omstreeks 3800 tot 3500 jaar voor Chr. zich voor de kustlijn een nieuwe lange en vrijwel gesloten strandwal vormde waardoor de zee hier niet meer kon binnendringen. Deze strandwal was in onze regio gelegen ter plaatse van de huidige lijn Monster - Leiden. Later zijn op deze strandwal de dorpskernen van Rijswijk, Voorburg en Voorschoten ontstaan. Binnen Rijswijk liggen de Geestbrugweg, de Herenstraat, de Van Vredenburgweg en de Sammersweg nabij de lengte-as van de strandwal.

Afb.2 Geomorfologische Kaart.

Door westwaartse verplaatsing van de kustlijn ontstonden door een combinatie van branding en zeestroming nieuwe strandwallen waarop later Den Haag, Wassenaar en Loosduinen ontstonden. De oudere strandwallen bleven als zandruigen in het landschap achter. Tussen de strandwallen lagen de lager gelegen moerasachtige strandvlaktes, waarin veenvorming plaatsvond. Aan de veenvorming kwam omstreeks 300 v. Chr. een einde toen de zee vanuit de Maasmond via een getijdengeul (de 'Gantel') het land diep binnendrong en het veen deels wegspoelde. Binnen het plangebied bevindt zich daardoor aan weerszijden van de strandwal op veel plaatsen een pakket sedimenten van klei en zand. Op een diepte van zo'n drie meter bevindt zich een enkele decimeters dikke veenlaag; de laatste overblijfselen van het dikke veenpakket dat er eens lag.

Op de strandwallen trad duinvorming op. Deze duinen bereikten hoogten tot een maximum van tien meter. Zij waren door de verhoogde ligging zeer aantrekkelijk voor bewoning in het omringende

moerasachtige lagere strandvlakte-gebied. De strandwal waarop nu de dorpskern van Rijswijk ligt, ontstond omstreeks 3800 tot 3500 v. Chr. De oudst gevonden sporen van menselijke activiteiten op het Rijswijkse deel van de strandwal dateren van omstreeks 2800 voor Chr. De toenmalige bewoners worden gerekend tot de Vlaardingengroep. Daarnaast zijn bewoningssporen gevonden uit de IJzertijd (8^e eeuw v. Chr. tot het begin van onze jaartelling). Deze zijn gevonden op enkele plaatsen aan de Herenstraat (waaronder de Oude Kerk).

In de Romeinse Tijd (1^e eeuw na Chr. - 3^e eeuw na Chr.) maakte deze streek deel uit van het Romeinse Rijk. Het Romeinse bestuurscentrum lag in Voorburg. Op het platteland eromheen lagen boerenbedrijven. In Rijswijk zijn in de afgelopen jaren diverse van dergelijke boerderijen opgegraven. Tot 1992 waren restanten van boerderijen binnen Rijswijk alleen gevonden in het klei- en veengebied, maar de laatste jaren zijn ook sporen van boerderijen aangetroffen op de strandwal. Bij het archeologisch onderzoek voorafgaand aan de uitbreidingen van het Museum Rijswijk aan de Herenstraat in 1994 en 2011 zijn sporen gevonden van een nederzetting uit de Romeinse tijd. De bewoningsslagen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd worden afgewisseld met lagen stuifzand. Hieruit is op te maken dat er geregeld zandverstuivingen voorkwamen en het duinlandschap steeds in beweging was.

Voor zover bekend waren er in de Vroege Middeleeuwen geen ingrijpende geologische veranderingen binnen het plangebied. Er zijn tot op heden echter geen sporen van bewoning gevonden maar wel op andere delen van de strandwal buiten Rijswijk.

Samenvattend kan men zeggen dat een deel van het plangebied (Oud Rijswijk) gelegen is op een eeuwenoude strandwal, met als hoogste punt een oude duin waarop de kerk gelegen is. Dit hoogteverschil is nog steeds vanaf de Schoolstraat, Herenstraat, Kerkstraat of de Nobelaerstraat te ervaren.

Afb. 3 Hoogteverschil. De rode driehoekjes tonen locaties waar het hoogteverschil goed te ervaren is.

1.2 HISTORISCH RUIMTELIJKE ONTWIKKELING

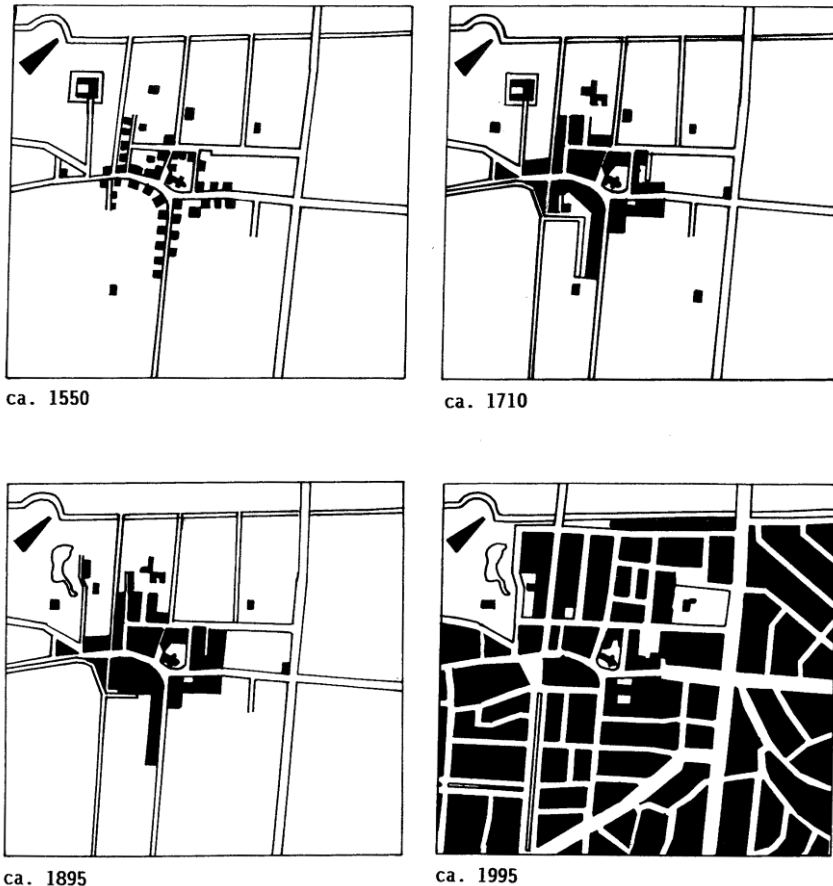
De verhoogd gelegen kerk van Rijswijk is vanaf haar prille ontstaan in de 11^e of 12^e eeuw het meest opvallende bouwwerk van het dorp geweest. Erom heen hebben aanvankelijk enige tientallen (veelal) houten huizen en boerderijen gestaan. De typische Y-vorm van de samenkomst van wegen is bij de kerk ontstaan door een samenkomst van primaire wegen. De Kerklaan was een ontsluitingsweg die gericht was op de Vliet, een belangrijke vaarweg in die periode.

Vanaf de 11^e eeuw ging de mens in het landschap ingrijpen en vonden grootschalige ontginningen van het omliggende klei- en veengebied plaats. Men deed dit door haaks op de strandwal sloten te graven zodat de waterafvoer verbeterd werd. Voor zover mogelijk maakte men gebruik van natuurlijke waterlopen. De Broeksloot was één van die bestaande waterlopen die daardoor belangrijker werd.

Door zandwinning vanaf de Middeleeuwen is de strandwal op veel plaatsen afgegraven tot een vlakke plaat die niet meer goed in het landschap herkenbaar is. Slechts op enkele plekken zijn nog restanten van Oude Duinen aanwezig, namelijk het duin waarop de Oude Kerk is gelegen, op Te Werve en mogelijk bij De Voorden (Buitenplaats Overvoorde en Voorde). Het is dus de vraag of het dorp bewust op een hoog duin is gebouwd, of dat de omliggende duinen later zijn afgegraven.

Vanaf de 13^e eeuw zijn er behalve boerderijen ook woningen van edelen. Het grote aantal hangt samen met onder meer de nabijheid van residentie van de Graaf van Holland. Daarbij is de strandwal vanwege de hoge en droge ligging een strategische plek om kastelen te bouwen. Tussen de bestaande boerderijen wordt een pad aangelegd, deze wordt tevens gebruikt als verbinding met het dorp.

In zeer geringe mate en op een natuurlijke wijze groeide het dorp in de Middeleeuwen uit, waarbij voornamelijk bebouwing ontstond op de strandwal en in geringe mate aan de Kerklaan. Er was aanzienlijke activiteit bij de westelijk van het dorp gelegen Zandvaart, die vanaf 1610 met het oog op de eerder genoemde zandwinning parallel aan de Van Vredenburgweg werd gegraven. Ter hoogte van het Mallegat en Nobelaerstraat ontstond een kleine binnenhaven, die men Mallegat noemde. Het is niet verwonderlijk, dat rondom dit centrum van activiteit bebouwing ontstond en uit die periode dateert de oudere bebouwing aan de Van Vredenburgweg en het Ruysdaelplein. Tussen 1930 en 1965 zijn grote delen van de haven en de Zandvaart (1954) gedempt, waarna de Nobelaerstraat ontstond.

Afb. 4 Ontwikkelingsgeschiedenis van de Oud Rijswijk.

17^e en 18^e eeuw

Sinds het begin van de 17^e eeuw was er sprake van verdere groei van het dorp. Door stijgende welvaart ontstaan steeds meer grote buitens. Het zijn ook de rijke stedeling en adel die de drukke, vieze stad willen ontvluchten en in de groene omgeving grote huizen bouwen. Deze brachten werkgelegenheid met zich mee. Stadhouders Prins Maurits liet in 1625 ten oosten van de Oude Kerk, op het terrein van de Herenstraat, Tollensstraat en Schoolstraat het complex van paardenstallen dat reeds bestond, uitbreiden. Hoewel het gebouwencomplex in 1651 verkocht werd, heeft het nog lang daarna het aanzien van het oostelijk deel van het dorp bepaald.

Vooraf het Paleis Huys ter Nieuburch, dat tussen 1630 en 1634 in opdracht van Frederik Hendrik werd gebouwd trok andere welgestelden aan. Sinds de 17^e eeuw zijn in het plangebied dan ook o.a. de volgende buitenplaatsen ontstaan: in het noordwesten van het dorp Te Blotinghe, Welgelegen en Haag- en Delfzigt; in het noordoosten lag Veldzigt, het latere Hofrust. Ten zuiden van de kerk lagen aan de westzijde van de Kerklaan Valkrust en aan de oostzijde Den Ottoburg (later Tollenhuis genoemd).

In de 17^e eeuw werd langs de Herenstraat en Kerkstraat een aantal voor die tijd kostbare panden opgetrokken. Deze panden bepalen nog steeds het straatbeeld. Als er werd gebouwd gebeurde dit door het verdichten van de bebouwing, bijvoorbeeld door op de uiteinden van de veelal lange, smalle kavels, die haaks op de straten lagen, te bouwen. Om de binnenterreinen toegankelijk te houden werden naast de gebouwde huizen poorten ("stegen") aangelegd. In het begin van de 18^e eeuw werd de huidige Schoolstraat om die reden het Buurpad en vanaf de 19^e eeuw de Achtersteeg genoemd omdat het ook echt een "achterstraat" betrof.

19^e eeuw

Het is vooral door de groei van Den Haag, dat ook het inwoneraantal van de omliggende kleinere plaatsen als Rijswijk gedurende de 19^e eeuw aanmerkelijk toenam.

In het dorp verdichtte de bebouwing zich geleidelijk verder. Er ontstonden binnenhofjes op de bestaande percelen, onder andere in de Kerklaan en de Schoolstraat, waar men met grote gezinnen in kleine huisjes vertoefden. Er waren op veel plaatsen nog open riolen en de hygiënische omstandigheden derhalve abominabel. In het laatste kwart van de 19^e eeuw kreeg de gemeentelijke overheid meer grip op dit soort zaken. Om die reden werd in december 1892 besloten een deel van het Mallegat te dempen omdat dit "in het belang van de openbare volksgezondheid nodig werd geacht". In datzelfde jaar werd overigens de hofjesbouw verboden, omdat men er te weinig controle op kon uitoefenen.

Voor de ontwikkeling van de dorpskern was de aanleg van de stoomtram tussen Delft en Den Haag in 1887 van groot belang. Op de kruising Haagweg/Geestbrugweg kwam een halteplaats. Spoedig ontstond aan deze zijde van het dorp ook meer handel. De Herenstraat werd mede hierdoor in het laatste decennium van de vorige eeuw meer naar het oosten toe volgebouwd.

Welgestelden zochten in Rijswijk een woning. Men werd zich daardoor ook hier bewust van het feit dat er gebouwd moest gaan worden. De eerste uitbreidingen van het dorp vonden plaats op initiatief van particulieren. Deze vroege uitbreidingen waren nog kleinschalig en gericht op bestaande structuren: de lintbebouwing langs de Herenstraat, de Kerklaan en de Haagweg werd verlengd. In de oude dorpskern werd de bebouwing dichter en werden er verdiepingen aan bestaande woningen toegevoegd of op binnenkavels hofjes aangelegd. Op het voormalige terrein van de stallen van Maurits werden de open delen van de Tollensstraat en de daarachter gelegen Tuinstraat bebouwd (1895).

Vanaf het eind van de eeuw groeide het besef dat een meer planmatige aanpak noodzakelijk was. Opnieuw waren het de particuliere bouwondernemingen die het initiatief namen. Zij kochten percelen op van de inmiddels vervallen buitenplaatsen en startten de eerste uitbreidingen van formaat. Op een deel van de voormalige buitenplaats Veldzicht werd tussen 1898 en 1904 in het verlengde van de tegenwoordige Schoolstraat de Achterlaan (de tegenwoordige Laan Hofrust) bebouwd met imposante villa's voor welgestelde burgers. Door middel van paaltjes werd nog wel een scheiding van het volkse gedeelte van het dorp, de Achtersteeg, behouden. De villa's vertonen de in die tijd gangbare combinatie van Neo-Renaissance en Chaletstijl, met ambachtelijk uitgevoerde Art Nouveau detaillering. Tegelijkertijd werd het resterende deel van de noordzijde van de Schoolstraat bebouwd.

20^e eeuw

Plan Kruijswijk/Corver

Door particulieren werd voorts in 1898 het bouwplan Kruijswijk/Corver gestart. Het betrof de op het klei- en veengebied gelegen Stadhoudersstraat, Frederik Hendrikstraat, Leliestraat, Rozenstraat en het zuidelijk deel van de Tulpstraat. Het heeft door omstandigheden wel even geduurd voordat dit plan gereed was. In 1917 nam de gemeente het nog niet gereed zijnde plan over. Omdat het relatief lang duurde voordat de wijk was voltooid is er een grote mengelmoes aan stijlen zichtbaar.

Bouwplan Nieuw Rijswijk

Bij raadsbesluit van 16 juli 1902 werd toestemming gegeven voor het bouwplan Nieuw Rijswijk. Het betrof de locatie Herenstraat, Haagweg, Willemstraat en Emmastraat. De panden die hier werden gebouwd tonen een combinatie van Neo Renaissance - en Chaletstijl en Art Nouveau. Vooral deze laatste stijl is bijvoorbeeld door de ronde venstervormen bij een aantal panden duidelijk aanwezig. De panden aan de hoofdweg (de Haagweg) waren bedoeld voor de hoogste lagen van de bevolking; deze waren dan ook het fraaist uitgewerkt.

Bouwplan van der Klugt

Zuidelijk van de Oude Kerk, op het klei- en veengebied was in het begin van de eeuw ook bouwactiviteit. Op een kavel gelegen tussen de Herenstraat, Willemstraat, Lindelaan en Kerklaan werden door grondeigenaar Van der Klugt de Emmastraat en de Julianastraat aangelegd. Op 8 juni 1914 werd het deel van de Emmastraat tussen Willemstraat en Kerklaan door de gemeente overgenomen en op 22 juni 1914 verzocht Van der Klugt de Raad ook de Julianastraat te mogen

aanleggen. In januari 1915 kocht de gemeente van zijn erven een kavel grond ten zuiden van de Julianastraat. Op deze kavel verrees het scholencomplex aan de Esdoornlaan - Kerklaan, waarvan het laatste gedeelte in 1921 in gebruik werd genomen. De school heeft de karakteristieke kenmerken van een school uit de jaren '20, die vooral tot uiting komen in de forse kap, de grote kozijnen en de vensterindeling. In het plan Van der Klugt zijn vooral aan de Emmastraat panden gebouwd in de gecombineerde Neo-Renaissancestijl, Chaletstijl en Art Nouveau. Hoewel de panden aan de Julianastraat dezelfde kenmerken vertonen, zijn zij veelal iets soberder uitgevoerd hetgeen te maken had met de malaise in de bouw gedurende de Eerste Wereldoorlog.

Bouwplan Hofrust

In 1923 begon architect D. Roosenburg met het bouwplan Hofrust, het noordelijk deel van de vroegere buitenplaats. Het betrof het Generaal van Geenplein, het oostelijk deel van de Tulpstraat en Rozenstraat, de Dahliastraat en de Resedastraat. Om het plan zo economisch mogelijk te maken werden de straten zo recht mogelijk aangelegd en werd besloten het gedeelte langs de Haagweg te voorzien van een strook gesloten bebouwing om "te voorkomen, dat deze terreinen, die thans vanwege de heerschende malaise vrijwel onverkoopt zijn gebleken voor lange tijd onbebouwbaar zouden moeten blijven liggen". Het stratenplan kwam in 1923 gereed; rond 1930 was het plan voltooid. De bebouwing wordt gekenmerkt door rechte, gesloten huizenblokken met twee en drie bouwlagen en een veelvuldig gebruik van erkers.

Kleinere bouwprojecten

Onder de particuliere bouwondernemingen ontstond in het begin van het tweede decennium een enorme malaise omdat zij door de nieuwe Woningwet aan allerlei regels gebonden werden. Zij traden steeds meer terug en de overheden namen de bouwinitiatieven over. Mede door subsidies en voorschotten van Rijkswegen kwamen na de Eerste Wereldoorlog complexen van arbeiderswoningen van de grond. Aan de Valkruststraat/Olmstraat/ Rembrandtkade bouwde woningbouwvereniging Rijswijks Belang in 1920 een U-vormig complex met een grote, door rode pannen gedekte kap en geaccentueerde hoekpartijen. De eenvormigheid van dit complex brengt rust in het straatbeeld en vormt zo een karaktervol stukje Rijswijk.

Nog kort voor de Eerste Wereldoorlog, in 1913, was er aan het tegenwoordige Valkrust een hofje gebouwd. hoewel de hofjesbouw toen eigenlijk al verboden was. Het hofje was toegankelijk via een steeg aan de Kerklaan (de Valkruststraat en dit deel van de Julianastraat waren toen nog niet aangelegd). Helaas is door de doorbraak van de straat het hofjeskarakter verdwenen. maar de eenvormigheid en het gebruikte siermetselwerk zijn kenmerkend voor de bouwtijd.

In 1930 bouwde de Voorburgse architect Herman van der Kloot Meijburg op de plek van een aantal vervallen woningen aan de Kerkstraat een complexje van vier woningen in traditionele stijl. In het bouwblok komt het aflopend niveauverschil van de strandwal nog goed tot uiting.

De oostzijde van de Rembrandtkade en het westelijk deel van de Julianastraat werden in de jaren dertig bebouwd. De ruime woningen zijn in een frisrode verblendsteen opgetrokken en er zijn karakteristieke stalen kozijnen, erkers en grote dakoverstekken toegepast.

In deze periode werd tevens het uitbreidingsplan Steenlaankwartier ontwikkeld. Dit betrof de sloop van alle woningen aan de westzijde van het dorp (Torenstraat, Schoolstraat, Doelenstraat), enerzijds om de aanleg van een grote verkeersader mogelijke te maken en anderzijds om oude woningen te ruimen. Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd maar een deel van deze plannen gerealiseerd. Na de Tweede Wereldoorlog werd de sanering doorgezet.

In 1941 werd door woningbouwvereniging Arbeidersbelang in de Smidstraat een project van 32 woningen ten behoeve van gemeentepersoneel gebouwd. Het ontwerp was van architect A. van der Heijden. Door gebrek aan bouwmaterialen kon het pas in 1946 worden opgeleverd. De bouwblokken hebben een strakke, recht en zakelijke vormgeving. Het zijn huizen met één bouwlaag en een kap met forse dakkapellen.

Naoorlogse bouw

Na de oorlog gingen de grootschalige bouwprojecten verder. Daarbij bouwde men steeds meer in het klei- en veengebied aan weerszijden van de strandwal gaan gebruiken voor bebouwing. Door de grondwaterstand moest het gebied worden opgehoogd. De strandwal waarop de oude dorpskern gelegen is, is daardoor nu nauwelijks meer als rug in het landschap herkenbaar. Binnen het plangebied is alleen in de Steenlaan en de Kerklaan nog een olopemde hoogte waarneembaar.

Doordat het laatste gedeelte van het binnenhaventje (het Mallegat) kort voor de oorlog was gedempt en de Smitsstraat - gelegen in het verlengde van de oude Steenlaan- in verband met saneringsdrift was verdwenen, kon in 1957- 58 op de ontstane ruimte de flat aan het Ruysdaelplein worden gebouwd. Het gedeelte van de Rijswijkse Vaart tussen de Rembrandtkade en de Burgemeester Elsenlaan werd in 1954 gedempt, zodat een weidse ruimte aan het Ruysdaelplein ontstond.

In de jaren zestig vervolgde men de voor de oorlog ontwikkelde plannen tot sanering van het oude dorp. Sloop was het credo van die jaren. Men vond dat de dorpsbebouwing getuigde van verouderde inzichten en een grootdeel hiervan diende te verdwijnen, met uitzondering van de Oude Kerk. In het bestemmingsplan "Bebouwde Kom 1" was rond de kerk woningbouw van drie bouwlagen gepland. Tot aan de Haagweg had men verder hoogbouw in gedachten. Hoewel niet alles van deze plannen is gerealiseerd, is er in die periode wel veel gesloopt. Het café-restaurant Kuys Witsenburg is een voorbeeld van de toenmalige sloopwoede. Met name aan de Schoolstraat, de Tuinstraat, de Doelenstraat, de Torenstraat en de Steenlaan verdween veel oude bebouwing. Hier en daar verscheen opvallende nieuwbouw, die zich proportioneel niet altijd aan de kleinschaligheid van het oude dorp aanpaste. Uit deze periode stamt bijvoorbeeld de hoge flat op de hoek van de Haagweg en de Herenstraat.

Vanaf de jaren zeventig werd men zich bewuster van de historische waarde van het oude dorp. In de jaren tachtig werden zelfs enkele oudere panden aan de Herenstraat en de Schoolstraat gerestaureerd. De nieuwbouw aan de Blekerslaan, bestemd voor sociale woningbouw, werd in de jaren tachtig gebouwd met de gedachte een meer op het oude centrum gerichte woonvorm te creëren.

In 1974 ontstond de Nobelaerstraat door de sloop van een hofje. De Herenstraat zou worden onttrokken aan het verkeer. Verkeer moest via de Kerklaan en de Nobelaerstraat naar het Ruysdaelplein.

De toekomstvisie op het oude dorp is erop gericht de oude karakteristieken, die Rijswijk tot Rijswijk maakt, zoveel mogelijk te respecteren en te versterken. Van de geschetste ontwikkeling zijn een aantal aspecten hierin erg belangrijk, een aantal zijn ook minder relevant. In hoofdstuk 3 zal een nadere analyse hiervan volgen.

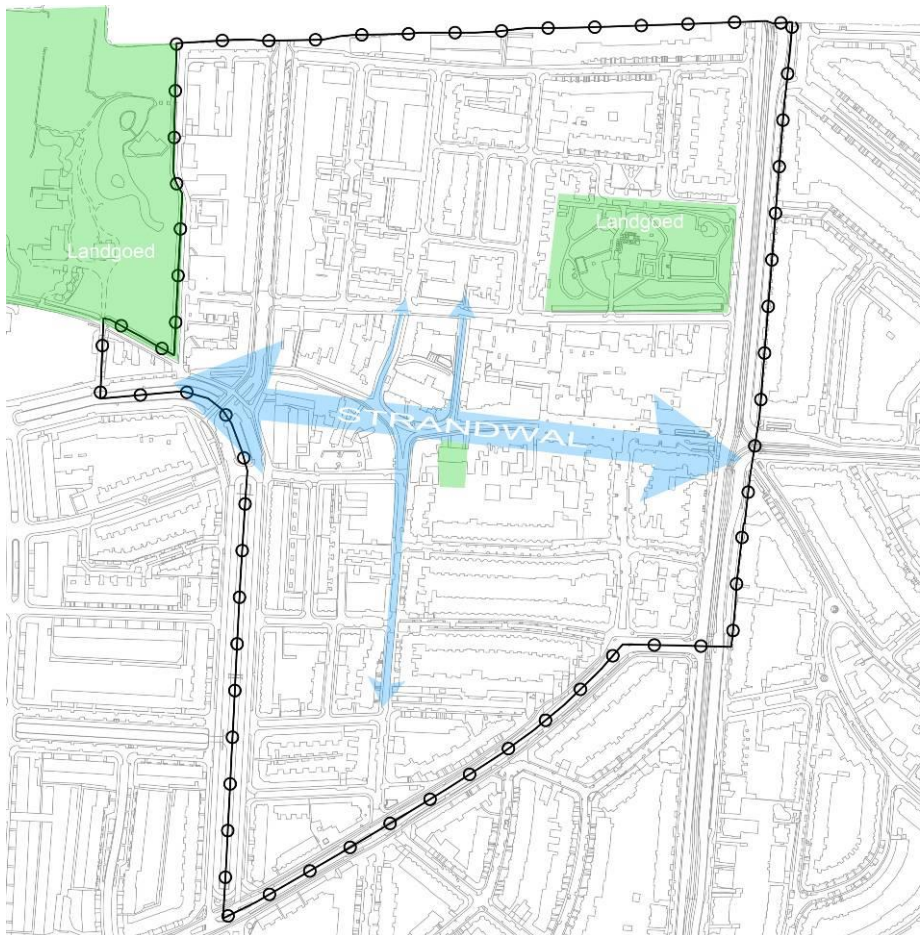
HOOFDSTUK 2 CULTUURHISTORISCHE COMPONENTEN

Zoals in de inleiding is vermeld wordt de cultuurhistorie van een gebied in hoofdzaak bepaald door de historisch-geografische (door de natuur ontstane) en door de mens aangelegde ruimtelijke structuren, het bodemarchief (de archeologische componenten) en de historische bouwkundige objecten (monumenten en andere beeldbepalende gebouwen). Deze laatste zijn op afb.7 in kaart gebracht. De ruimtelijke elementen hebben vooral betrekking op lineaire structuren en begrenzingen; deze zullen in dit hoofdstuk nader worden uitgediept (2.1). De zaken met betrekking tot het bodemarchief (de archeologische elementen) zullen in paragraaf 2.2 aan de orde komen.

2.1 DE RUIMTELIJKE STRUCTUREN VAN HET PLANGEBIED

In het plangebied is sprake van:

- a. de *hoofdstructuur van de strandwal*, die de ontwikkelingsgeschiedenis van Rijswijk geheel heeft bepaald.
- b. de *overige stedenbouwkundige structuren* zoals
 - het haaks op de strandwal geplaatste stratenpatroon en -het daarmee samenhangende kavelpatroon
 - de parallel aan de strandwal gevormde achterstraat met haar stegen en poorten
 - de contouren en situering van de twee aanwezige buitenplaatsen
 - het Juliaalaantje
 - de zichtlijnen

Afb. 5 Ruimtelijke structuren. Strandwal, met zijstraten en landgoederen.

2.1.1. De strandwal (Van Vredenburgweg, Ruysdaelplein en Herenstraat)

De verhoogd gelegen strandwal loopt west - oost door de dorpskern van Rijswijk. De kerk is op het hoogste gedeelte, op een oude duin gelegen. Het is begrijpelijk dat de mens van oorsprong de meest hoge en daardoor droge, delen in het land uitkoos als vestigingsplaats. Op de strandwal zijn de Van Vredenburgweg, het Ruysdaelplein en de Herenstraat gelegen. Buiten het plangebied gaat deze over in de Geestbrugweg.

Het gedeelte van de Van Vredenburgweg dat gelegen is in het plangebied vormt een licht gebogen gevelwand langs de noordkant van de strandwal. Deze bebouwing is een deel van de historische bebouwing, die zich voorheen voortzette in de Herenstraat. De doorbraak van de Steenlaan in de jaren vijftig heeft deze eenheid verbroken. Vanaf de Van Vredenburgweg staat de kerktoren als baken, precies in het midden van de opening van de Herenstraat. Door de kleinschalige bebouwing, waaronder een aantal monumenten, is de historische sfeer van dit deel van de Van Vredenburgweg nog goed te voelen. Ongeveer in het midden van de Van Vredenburgweg heeft hier in het verleden de Rijswijkse vaart gelegen.

De noordelijke gevelwand van het Ruysdaelplein, bezit evenals het hiervoor genoemde gedeelte van de Van Vredenburgweg historische bebouwing omdat het in feite een deel van de Herenstraat betrof. De overige zijden van het driehoekige plein, heeft de functie van verkeerskruispunt; er is geen sprake van een gesloten straatwand. Op het plein is de lichte stijging van de strandwal waarneembaar. In het bestaande groen tussen de rijstroken maakte de Rijswijkse Vaart in het verleden een scherpe knik in de richting van het bestaande water van de Rembrandtkade.

De Herenstraat is van west naar oost op te delen in vier delen:

1. Het westelijk deel tussen Steenlaan en het Poortje van Verlaan. Dit deel van de Herenstraat heeft een poortfunctie voor de westzijde van het oude dorp. In oostelijke richting bemerkt men een lichte stijging van het straatniveau. De gevelwanden volgen de lijn van de strandwal in zuidoostelijke richting. Aan de zuidkant, tegenover de Torenstraat, is naoorlogse bebouwing gerealiseerd. Het straatbreedte-profiel varieert van 8,5 tot 15 m.

2. Het middendeel ten zuidoosten van de kerk, vanaf het Poortje van Verlaan tot en met het pleintje voor het Tollenshuis (het Museum). Dit middendeel van de Herenstraat kan worden aangemerkt als het historisch goed bewaard gebleven "dorpserf" met waterpomp en bomenkranen voor- en het muurtje om de kerk. Dit is het hoogste gedeelte van het duin. Het oplopend groene talud tegen de kerk benadrukt de hoge ligging. Vanuit alle straten, die hierop uitkomen is de verhoogde ligging van de kerk als centraal gebouw zichtbaar. Tezamen met de Kerklaan vormt de Herenstraat hier een Y-vorm. Stedenbouwkundig is vooral de gebogen gevelwand van historische bebouwing tussen de westzijde van de Herenstraat en de Kerklaan van hoge kwaliteit.

Door de naar achteren liggende gevel van het Tollenshuis is een bijzondere ruimte ontstaan die van de rooilijn wordt afgesloten met een ijzeren hek. Een oude boom op dit voorpleintje draagt bij aan het beeldbepalende karakter van dit deel van de Herenstraat. Het Tollenshuis staat precies op de zichtlijn van de Tollensstraat. In de tuin van het pand is het aflopende niveau van de strandwal heel goed zichtbaar gebleven. Het hoogteverschil bedraagt hier bijna 2 meter. Vanaf begin jaren zestig wordt op het "dorpserf" de wekelijkse markt gehouden.

3. Het smalle en kortste deel van de Herenstraat.

Dit deel heeft vanuit het oosten een poortfunctie naar het dorpserf. Ook hier bemerkt men een lichte stijging van het straatniveau. De gevelwanden hebben een gevarieerd karakter van voornamelijk 19^e eeuwse bebouwing. De straatbreedte varieert tussen 7,5 en 9 m.

4. Het brede deel van de Herenstraat.

Ruimtelijk gezien de oostelijke entree en "voorstraat" van de oude dorpskern. Stedenbouwkundig is dit deel een regelmatige rechthoekige ruimte, die een uitnodigend karakter heeft, met een diversiteit aan laat 19^e eeuwse bebouwing. De straatbreedte schommelt rond de 23 m. Opvallend is de overgang van het smalle naar het brede deel van de Herenstraat, waar het niveau van de zijdelingse toegangs- en erfpoorten naar de historische achterterreinen, afloopt. De hoek van de Herenstraat met de Haagweg wordt gedomineerd door een hoog woongebouw.

2.1.2. Overige stedenbouwkundige structuren

a. *Het haaks op de strandwal geplaatste stratenpatroon*

Vanouds is het veenachtige gebied aan weerszijden van de strandwal ontgonnen door haaks op de strandwal sloten te graven, opdat het water zich daarin kon verzamelen en kon worden afgevoerd. Deze ontginningen liepen in noordelijke richting door tot aan de Haagse Hoefkade, in zuidelijke richting liepen zij door tot aan de tegenwoordige Sir Winston Churchillaan. De straten liepen parallel hieraan eveneens haaks op de strandwal. De belangrijkste van deze verbindingen waren de Kerklaan en de Haagweg, de meest rechtstreekse verbindingen met de Vliet. Als belangrijke dwarsstraten ontstonden de Kerkstraat, de Tollensstraat, de (niet meer bestaande) Smitsstraat, de (destijds smalle) Steenlaan, de Doelenstraat, de Blekerslaan en de Torenstraat (als onderdeel van de vroegere Pastoorswarande aan de huidige Schoolstraat). Bij de meeste van deze straten is het aflopend grondniveau nog goed waarneembaar.

b. *Het met het stratenpatroon samenhangende kavelpatroon*

Parallel aan de gegraven afwateringsloten en straten ontstonden de kavels. De kavels aan de westelijke Herenstraat variëren van breedte. Bij de Y-vormige afbuiging van straten, ziet men het kavel patroon "meewaaieren" met de kromming van de straat. Bij de oostelijke Herenstraat is door de langdurige aanwezigheid van de stallen van Maurits, de verkaveling veel later ontstaan en is er daardoor sprake van een veel meer regelmatig karakter van de percelering. Het meest westelijke, brede deel van de Herenstraat is als onderdeel van de vroegere buitenplaats Veldzicht (nu Hofrust) pas op het eind van de 19^e eeuw verkaveld.

c. *De "achterstegen en -straten"*

Op de uiteinden van de lange kavels die vanaf de strandwal werden aangelegd, ontstonden arbeidershuizen. Een dergelijke "achterstraat" is nog de huidige Schoolstraat (voorheen "Achtersteeg" genoemd). Tussen de kleinschalige bebouwing aan de achterstraten moesten ruimten worden vrijgehouden om de grote binnenterreinen te bereiken. Om die reden zijn er nog enkele "steegjes", eigenlijk poorten aanwezig. Met name aan de Schoolstraat (bij nr. 10, 14, 18 en 20) en de Kerklaan (bij nr. 44, 48) zijn deze nog zichtbaar. Ook het Poortje van Verlaan moet in dit verband gezien worden; het had een duidelijke ontsluitingsfunctie van het achterterrein.

d. *De buitenplaatsen*

Van de vroegere buitenplaatsen die zich in het oude Rijswijk nog bevinden, zijn de tuinstructuren nog maar op enkele plaatsen herkenbaar. Slechts Hofrust bezit door de gedeeltelijke omzoming met water en toegankelijkheid via een aparte brug en monumentaal hekwerk nog het besloten karakter van een buitenplaats. De vroegere begrenzing van Hofrust aan de Herenstraat werd reeds eerder genoemd in relatie tot de bebouwing van het brede deel van de oostelijke Herenstraat. Het losmaken van de grens van de vroegere buitenplaats Hofrust van de strandwal is een ingrijpende en niet meer herstelbare structuurverandering in het oude dorp die verricht werd in het einde van de vorige eeuw. Op basis van de verordening Ruimte van de provincie Zuid-Holland, is op deze locatie een Landgoedbiotoop geplaatst.

Ook het Tollenshuis is als vroegere buitenplaats nog herkenbaar aan haar statige karakter, het imposante hekwerk en brede voorplein en de grote tuin die zich achter het pand bevindt. De Laan te Blotinghe, de vroegere oprijlaan naar het landgoed Blotinghe met aan het begin een restant van de vroegere toegangsbrug, heeft nog het groene karakter van de vroegere buitenplaats behouden. De nog aanwezige, vroeger bij te Blotinghe behorende boerderij (nr. 2-4) is als overblijfsel van de vroegere versterking en buitenplaats nog aanwezig. Van de buitenplaats Haag- en Delfzicht aan het Ruysdaelplein is alleen het pand nog bewaard gebleven; het maakt deel uit van de gevelwand van oudere bebouwing.

e. *Het Julialaantje*

Het Julialaantje moet gezien worden in samenhang met de boerderijen die in de Middeleeuwen op de strandwal gebouwd werden. Deze werden met het oog op kerkbezoek met elkaar verbonden door middel van een voetpad. Dit huidige Julialaantje heeft tot op de dag van vandaag de functie van voetpad behouden.

f. *Gebouwen in zichtlijnen van straten*

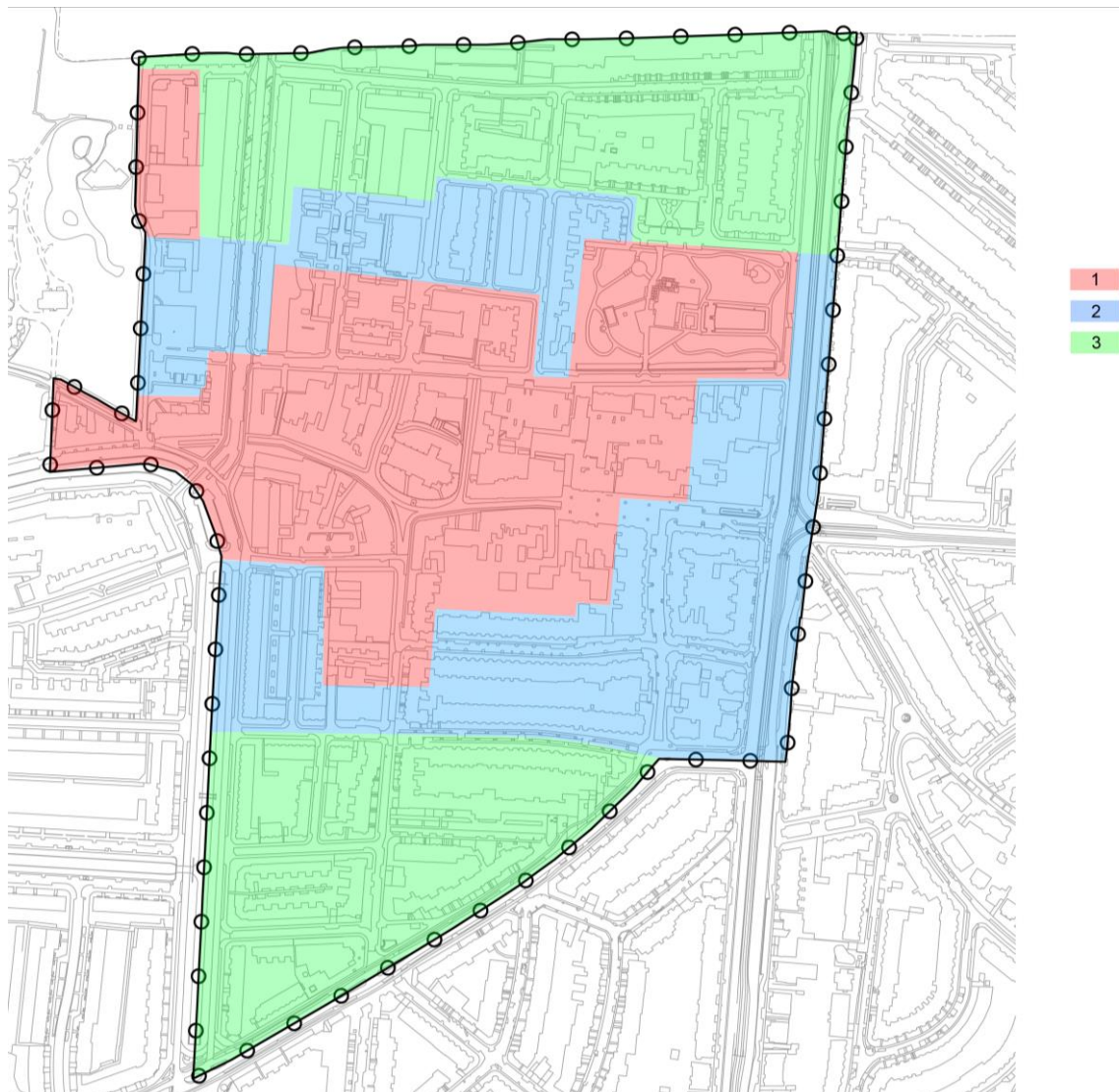
Het is een oud stedenbouwkundig principe, dat de belangrijkste gebouwen van een nederzetting, op vaak van verre, goed zichtbare plekken te herkennen zijn (afb. 3). Nog bestaande zichtlijnen zijn

bijvoorbeeld van het Mallegat op de achterzijde van de Herenstraat, van de Tuinstraat op de Oude Kerk, van Onderwatershof op de Herenstraat. Ook het markante museum of Tollenshuis in de zichtlijn van de Tollensstraat is nog herkenbaar.

2.2. ARCHEOLOGISCHE COMPONENTEN

Een van de bronnen van informatie voor de reconstructie van bewoningsgeschiedenis van het plangebied is het bodemarchief. In dit bodemarchief bevindt zich alles wat mensen vroeger in of op de bodem hebben achtergelaten. Deze resten kunnen bestaan uit afvalkuilen, funderingen, waterputten, potscherven, botten, zaden, pitten, etc. De bodem is daardoor te beschouwen als een archief, vandaar dat we spreken van een bodemarchief. Dit archief bevat unieke informatie voor de reconstructie van onze bewoningsgeschiedenis. Het bodemarchief is uitermate kwetsbaar. Ingrepen als woningbouw en grondwerkzaamheden brengen er onherstelbare schade aan toe. Wat eenmaal verloren is gegaan, komt nooit meer terug. Het bodemarchief moet dan ook met zorg worden behandeld.

Binnen het plangebied hebben enkele terreinen met archeologisch waardevolle gegevens een beschermde status omdat zij onderdeel uitmaken van een beschermd rijksmonument. De onder deze rijksmonumenten liggende archeologische resten zijn hierdoor indirect beschermd ofschoon ze in de (summiere) beschrijving van het rijksmonument niet worden vermeld.

Afb. 6 Archeologische waardekaart.. 1 zijn gebieden met een zeer hoge verwachting, 2 zijn gebieden met een hoge verwachting en 3 zijn gebieden met een lage archeologische verwachting.

Op de Archeologische Meldingskaart (AMK) van de Provincie Zuid-Holland (1994) zijn de volgende terreinen binnen het plangebied aangewezen als 'terreinen met een (zeer) hoge archeologische waarde'. In het bestemmingsplan zijn regels opgenomen over grondverstorende activiteiten.

Huys te Blotinghe

Het versterkte huis van Dirk van Hodenpijl wordt voor het eerst in 1384 in de archieven genoemd. Het huis stond op de plaats waar nu de Tulpstraat en de Laan te Blotinghe bij elkaar komen. Bij het huis bevond zich een voorhof waar de dienstgebouwen en de stallen stonden. Het huis werd in 1394 tijdens een burgeroorlog met de grond gelijk gemaakt (hoekse en kabeljauwse twisten). Bij de PTT-centrale werd in 1955-'56 het hoofdgebouw van het huis van Dirk van Hodenpijl blootgelegd en ingemeten waarna de meeste muren werden verwijderd. Het hoofdgebouw besloeg een vierkant van ongeveer 25 bij 25 meter. In de noordwesthoek stond de hoofdtoren met muurdiktes van meer dan tweeënhalve meter. Het voorhof viel buiten de toenmalig bedreigde zone en werd niet opgegraven. In 1992 zijn aanwijzingen verkregen dat er overblijfselen van dit voorhof in de bodem aanwezig zijn. Het hoofdgebouw kan groter van omvang zijn geweest dan de in 1955-'56 gemaakte tekening doet vermoeden. Zo werd in 1990 een 14^e eeuwse fundering aangetroffen op enkele meters van de westgevel.

In het begin van de 15^e eeuw werd het verwoeste huis herbouwd. De nieuwbouw vond plaats op het oude voorhof. Vanaf de 16^e eeuw wordt de naam 'Huys te Blotinghe' gebruikt. Het huis is vereeuwigd op een aantal 18^e eeuwse afbeeldingen. In 1757 vond de sloop plaats. Tijdens een verkennend archeologisch onderzoek in 1992 kon de ligging van het 15^e eeuwse huis worden vastgesteld. De resten blijken in de bodem uitstekend te zijn geconserveerd. Helaas is wel de noordoosthoek van dit huis verloren gegaan bij de uitbreiding van de PTT-centrale in 1965. In 1790 werd op het oostelijk deel van de plek waar ooit het Huys te Blotinghe stond, een aantal woningen gebouwd waarvan er twee nog steeds bestaan. De resten van het Huys te Blotinghe zijn nog niet wettelijk beschermd. Van het terrein waar zich de resten bevinden, maken drie stukken deel uit van een (gebouwd) rijksmonument. Op de AMK heeft het oostelijk deel van het terrein de status van 'terrein van zeer hoge archeologische waarde' (30G-21). Dit betekent, dat de RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed) adviseert het terrein op de monumentenlijst te plaatsen.

Oude Kerk en omgeving

De bouwgeschiedenis van de Oude Kerk (rijksmonument) gaat terug tot in de 12^e eeuw. Het kerkje was van tufsteen gebouwd. Van dit tufstenen gebouw zijn geen bovengrondse delen bewaard gebleven. Wel is tufsteen van de vroegere kerk hergebruikt bij latere uitbreidingen. Tijdens de restauratie van 1982-'83 werd in het middenschip bij een diepe ontgraving veel natuursteen aangetroffen. Helaas was er geen archeoloog of bouwhistoricus aanwezig waardoor deze vondst niet is gedocumenteerd. Mogelijk is hier een fundering van het oudste kerkje gevonden. De vondst wordt nog interessanter omdat bij de hiervoor genoemde graafwerkzaamheden in hetzelfde deel van het schip twee incomplete zandstenen sarcofaagdeksels of grafzerken uit de 12^e -13^e eeuw zijn gevonden. De vondst van beide stenen wijst op de hoge ouderdom van de kerk. Beide stenen zijn hergebruikt bij latere begravingen.

Tijdens eerdere restauraties zijn in de kerk vondsten gedaan waarvan weinig meer bekend is gebleven en die niet zijn gedocumenteerd. Aan de noordzijde van de kerk bevindt zich een begraafplaats. De begraafplaats was groter dan nu het geval is, want destijds behoorde ook het grasveld aan de zuidzijde van kerk ertoe. Bij een onderzoek in 1983 werd bovendien een hardstenen grafzerk in de sleufwand waargenomen en skeletresten aangetroffen. Mogelijk was de oorspronkelijke omvang van de begraafplaats dus nog groter. Zelfs bij rioleringswerkzaamheden aan de oostzijde van de kerk (Tollensstraat) zijn in de jaren zeventig menselijke botten gevonden.

Tijdens de restauratie van 1983 was er gelegenheid om een klein archeologisch onderzoek uit te voeren aan de zuidzijde van de kerk. Ter plaatse van het toegangspad naar de ingang van het schip werd een proefsleuf gegraven waarbij bewoningssporen uit de IJzertijd (7^e eeuw voor Chr. tot het begin van onze jaartelling) zijn gevonden. Het is de enig bekende omvangrijke vondst uit de IJzertijd die tot op heden op het Rijswijkse deel van de strandwal is gedaan. Bovendien werd een bepaald type aardewerk aangetroffen dat in verband wordt gebracht met de zouthandel. De vindplaats is daarom ook van nationaal belang. Vanwege de bewoningssporen uit de IJzertijd is de vindplaats geplaatst op de AMK als een 'terrein van hoge archeologische waarde' (30G-23).

Buitenplaats Hofrust

Het park Hofrust met de opstallen (rijksmonument) zijn de laatste restanten van de gelijknamige buitenplaats. Het hoofdgebouw heeft het uiterlijk van een 19^e eeuwse herenhuys. De bouwgeschiedenis gaat echter veel verder terug in de tijd. Van oorsprong was het een boerderij. De ouderdom van de boerderij is niet bekend. De oudste nog bestaande delen dateren uit de tweede helft van de 16^e eeuw. Dit betreffen onder meer de kelder met het tongewelf en de daarboven gelegen opkamer. In de bodem zijn diverse archeologische resten aanwezig. Rondom het gebouw zijn bijvoorbeeld tijdens de verbouwingen van 1974-'75 en 1989 funderingen en kelderresten aangetroffen. Hofrust is gelegen op de strandwal waardoor bewoningssporen vanaf de tijd van de vorming van de strandwal kunnen worden verwacht.

Herenstraat 67 (Het Tollenshuis)

In de dorpskern staat aan de Herenstraat een pand dat in de volksmond 'Het Tollenshuis' wordt genoemd. Het pand met tuin en voorplein staat op de lijst van gebouwde rijksmonumenten. Het heeft als enige pand in de dorpskern een voorplein. Tot aan het einde van de 18^e eeuw was het een boerderij die in de Middeleeuwen 'Ottoburg' werd genoemd. Het oudste gedeelte van dit pand gaat terug tot in de 16^e eeuw. Archeologisch onderzoek in 1993-'94 leverde veel gegevens op over de bouwgeschiedenis van Het Tollenshuis. Het voorplein bleek een latere ontwikkeling te zijn. Het voorplein bleek te zijn ontstaan (of vergroot) door het slopen van bebouwing. Bij het archeologisch onderzoek van 1993-94 werd nog veel meer gevonden als afvalkuilen en potscherven uit de 12^e -16^e eeuw. Daarnaast zijn sporen aangetroffen van een nederzetting uit de Romeinse Tijd. Het was voor de eerste maal dat in het duin, waarop nu de dorpskern ligt, goed geconserveerde sporen uit de Romeinse Tijd zijn aangetroffen. Deze sporen zetten zich in oostelijke richting voort.

Oude Dorpskern

Binnen de oude dorpskern hebben sinds 1978 verscheidene archeologische waarnemingen en opgravingen plaatsgevonden, zie hiervoor ook de publicatie 'Opgegraven. 40 jaar archeologisch onderzoek in Rijswijk'. Uit de resultaten van het onderzoek blijkt de dorpskern een zeer rijk bodemarchief te bevatten. Zo zijn de sporen van de middeleeuwse houtbouw op verscheidene plaatsen goed bewaard gebleven onder de huidige bebouwing.

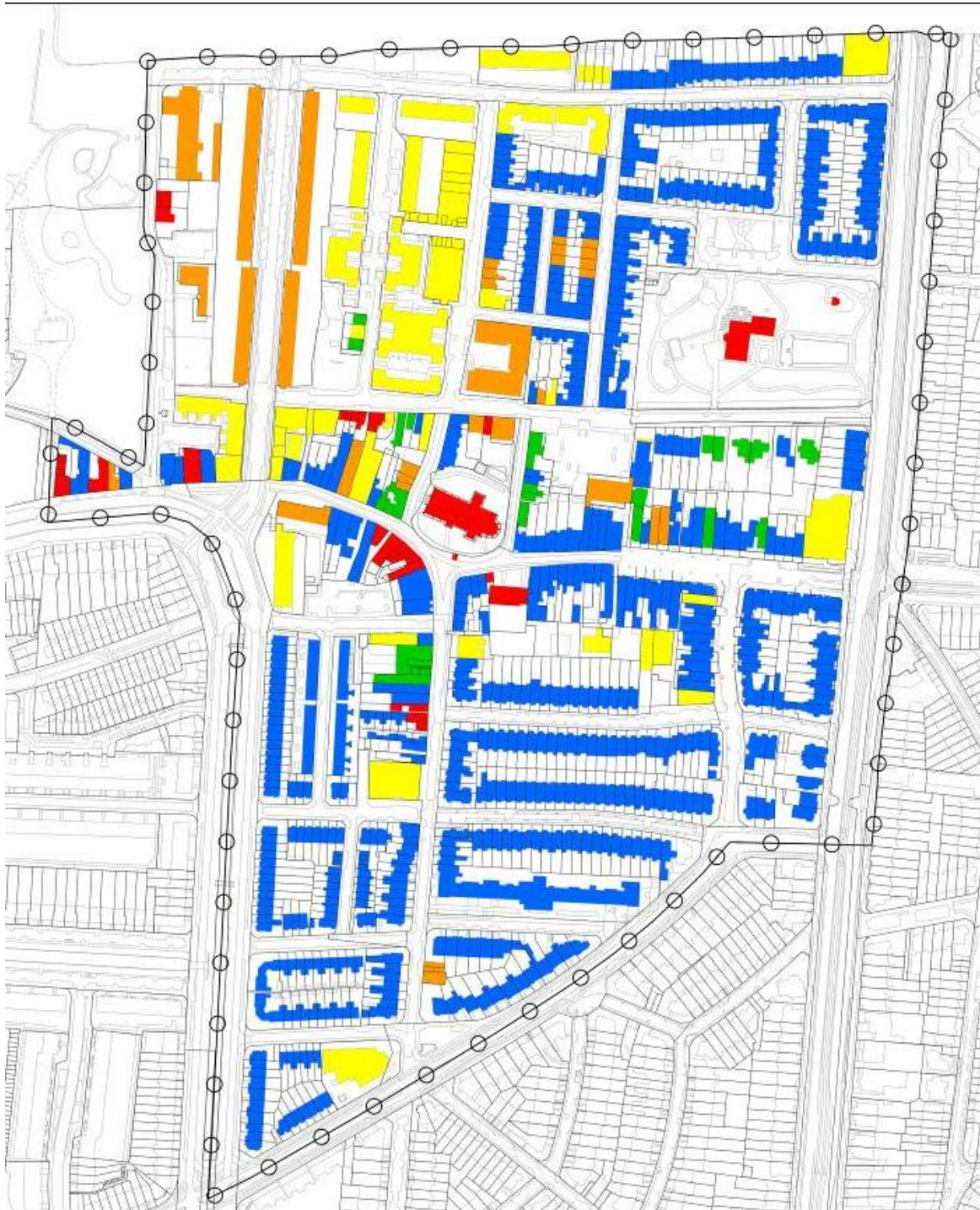
De meeste sporen die verband houden met de (post)middeleeuwse dorpskern bevinden zich op een diepte van tien tot honderd centimeter onder het huidige maaiveld. Door de geringe diepte is dit deel van het bodemarchief zeer kwetsbaar. Onder de top van het duin liggen de sporen uit de Romeinse Tijd en ouder op grotere diepte. Naarmate de voet van het duin wordt bereikt, liggen deze sporen steeds dichter aan het oppervlak.

Het bodemarchief van de oude dorpskern wordt maar ten dele beschermd. Een klein deel is op de AMK geplaatst (30G-23), zoals het in dit hoofdstuk vermelde deel waarop de Oude Kerk is gelokaliseerd.

De AMK vermeldt de dorpskern als "dorpskern met hoge archeologische verwachting". In dit bestemmingsplan zijn daarom zwaardere regels opgenomen ter bescherming van het bodemarchief.

2.3. DE HISTORISCH BOUWKUNDIGE OBJECTEN

In het plangebied bevinden zich cultuurhistorisch interessante panden, waaronder rijks- en gemeentelijke monumenten. Het meest beeldbepalend zijn uiteraard de Oude Kerk met rondom oudere bebouwing en de statige hoofdgebouwen van de voormalige buitenplaatsen (Hofrust en Tollenshuis). Daarnaast is er een groot aantal woonhuizen en andere panden die een hoge cultuurhistorische waarde bezitten en die opgenomen zijn in de door de Provincie opgestelde MIP-lijst (Monumenten Inventarisatie Project). Op afb. 7 is te zien welke panden zijn aangewezen tot monument en welke panden bijdragen aan het historische karakter van het dorp. Ook is aangegeven welke panden ten opzichte van het historische dorp kunnen worden beschouwd als verstorend of indifferent.

Afb. 7 Bouwkundige objecten.

Rood.

In rood zijn de rijksmonumenten aangegeven. Deze zijn door de Minister aangewezen objecten op basis van de Monumentenwet 1988. De objecten van nationale betekenis worden door de WABO beschermd. De historische waarde van het pand draagt bij aan het historische karakter van het dorp. Voorbeelden zijn de Oude Kerk, het Museum en Hofrust.

Groen.

In groen zijn de gemeentelijke monumenten aangegeven. Dit zijn objecten die door het gemeentebestuur op basis van de gemeentelijke monumentenverordening zijn aangewezen. Voorbeelden zijn enkele panden aan de Herenstraat, Schoolstraat en de Kerkstraat.

Blauw.

In blauw zijn de panden aangegeven die ouder zijn dan 1940 en vanwege hun uitstraling bijdragen aan het historisch karakter van het dorp. Dit betreffen bijvoorbeeld de vroeg 20^e eeuwse uitbreidingswijken rond de Julianastraat en Stadhoudersstraat.

Geel.

In geel zijn de panden weergegeven na 1945, die vanwege hun uitstraling of leeftijd niet bijdragen aan het historisch karakter van het dorp. Los van de kwaliteiten zijn dit dus verstoringen ten opzichte van het historische centrum.

Oranje.

In oranje zijn objecten aangegeven die niet bijdragen aan het historische karakter van het dorp, maar ook niet per se detoneren. Door hun vorm sluiten ze goed aan op de historische stad. Deze objecten scoren dus niet hoog of laag, maar indifferent.

Naar aanleiding van deze waardering en de verderop in deze analyse beschreven ruimtelijke kwaliteiten wordt een cultuurhistorische dubbelbestemming over een deel van het bestemmingsplangebied gelegd om de kwaliteiten te behouden.

HOOFDSTUK 3 CULTUURHISTORISCHE ANALYSE

Op grond van de geïnventariseerde cultuurhistorische objecten kan, mede met de gegevens afkomstig uit de beschrijving van de ruimtelijke ontwikkeling van Rijswijk en de beschrijving van de cultuurhistorische componenten, de cultuurhistorische hoofdstructuur van Rijswijk worden bepaald. Nadat daaruit de sterke en zwakke kanten van het gebied zijn geanalyseerd, kunnen de cultuurhistorische waarden nader worden aangegeven.

3.1 DE CULTUURHISTORISCHE HOOFDSTRUCTUUR

Gelegen op de min of meer parallel aan de Nederlandse kust lopende strandwal, is Rijswijk één van de nederzettingen in een reeks van verhoogd gelegen kernen (Monster, Wateringen, Voorburg, Voorschoten en Leiden). Het karakter van het plangebied wordt geheel bepaald door de ligging op deze strandwal en de strandwal kan daarom wel de hoofdstructuur van Rijswijk genoemd worden. De historisch geografische informatie van de oude dorpskern kan aan de hand van de verrichtte inventarisatie als hoog gekwalificeerd worden.

3.1.1. De op de strandwal gebaseerde overige structuren

De Oude Kerk vormt door haar ligging op een duin als het ware het "hart" van Rijswijk. Om de kerk heen vormen de straten door hun samenkomst bij dit belangrijkste gebouw van het dorp een Y-vormig patroon, dat door de Herenstraat en de Kerklaan gevormd wordt. Reeds op zeer oude kaarten is deze structuur aanwezig en zichtbaar.

Van cultuurhistorisch belang zijn de eeuwenoude straten die haaks op de strandwal geplaatst zijn, (de Laan te Blotinghe, de Torenstraat, de Doelenstraat, de Blekerslaan, de Kerkstraat, de Kerklaan, de Tollensstraat, de Willemstraat en de Haagweg). De haakse ligging is uit praktisch oogpunt het meest logisch, omdat men de afwatering dan het meest in de hand had. Afwatering geschiedde uiteraard ook door haaks op de strandwal geplaatste sloten, die onderling weer werden verbonden met elkaar. Vaak werden natuurlijke waterlopen hiervoor gebruikt. De Broeksloot (nu overigens op Haags grondgebied) was zo'n van oorsprong natuurlijke waterloop.

Tussen de dwarsstraten is uiteraard ook haaks op de strandwal het kavelpatroon geplaatst. De breedte van de vroegere bouwkavels was over het algemeen gering. Er bestonden wel bredere kavels, maar die waren óf niet geheel bebouwd, óf er was sprake van een gevelwand met een verticale geleiding die toch een beperkte afstand had.

De bebouwing die op de uiteinden van de lange kavels werd geplaatst was hoofdzakelijk bedoeld voor arbeiders en ambachtlieden en had daardoor een ander karakter dan de bebouwing aan de Herenstraat. Deze arbeiderswoningen lagen langs de zogenaamde "achterstraat". De Schoolstraat is zo'n typische achterstraat, die parallel aan de hoofdstraat (de Herenstraat) loopt.

De grote binnenterreinen werden toegankelijk gehouden middels poorten of stegen, die op de kavels zelf, naast de huizen liepen. In Rijswijk bestaan dergelijke ontsluitingspoorten op diverse plaatsen nog: in de Schoolstraat, de Kerklaan en ook het Poortje van Verlaan kan als zodanig gezien worden. Het oorspronkelijk open karakter van de binnenterreinen heeft in verband met hun historisch ontstaan een cultuurhistorische waarde.

De strandwal was door haar hoge en droge ligging (met de representatieve heerweg) de plek waar de landgoederen werden aangelegd. Vanwege het bosrijke en groene karakter konden de rijken vluchten uit de vieze drukke stad. Deze fraaie landgoederen kunnen daarom niet los gezien worden van de strandwal. Zij hebben heel duidelijk het enigszins statige karakter van Rijswijk bepaald. Dit komt nog tot uiting in het groene karakter van de voormalige buitenplaats Hofrust, het statige karakter en de fraaie tuin van het Tollenshuis (het Museum), de boom vóór het pand en het groene karakter van de oprijlaan naar de vroegere buitenplaats Blotinghe (de Laan te Blotinghe) .

De reeks buitenplaatsen, die in Rijswijk werden aangelegd, zette zich voort ook buiten de dorpskern. Met name in de richting van de Van Vredenburgweg werden bij de buitenplaatsen behorende boerderijen onderling verbonden door een voetpad, dat liep in de richting van de dorpskern. Dit bewaard gebleven voetpad, -het Juliaaantje-, is van zeer grote ouderdom en daardoor één van de belangrijke structuren van Rijswijk.

Tenslotte dient opgemerkt te worden, dat door de verhoogde ligging van de strandwal er al duizenden jaren bewoning is geweest in dit gebied, dus dat de archeologische waarden in het plangebied groot zijn en op alle locaties potentieel aanwezig zijn.

Samenvatting

Samengevat wordt de hoofdstructuur het plangebied gevormd door een samenhang van:

- de strandwal, die van zuidwest naar noordoost door de dorpskern loopt en die aangegeven wordt door de loop van de Van Vredenburgweg, de Herenstraat met als hoogste punt de oude duin waarop de kerk ligt.
- de Y-vormige structuur, die ontstaan is door de samenkomst van wegen bij het hoogste punt van de strandwal
- het stratenpatroon, haaks op de strandwal
- het daarmee samenhangende kavel- en bebouwingspatroon
- de Broeksloot, als natuurlijke waterloop ontstaan
- de "achterstraat" van de Herenstraat zijnde de Schoolstraat
- de ontsluitingspoorten aan de Schoolstraat, Kerklaan en het Poortje van Verlaan
- de structuren en het groene karakter van de oude buitenplaatsen Hofrust, Tollenshuis, te Blotinghe met de nog aanwezige historische groenelementen (boom voor het Tollenshuis, de beplanting langs de Laan te Blotinghe en het Julialaantje)
- het Julialaantje, als verbindend voetpad tussen de buitenplaatsen buiten de dorpskern in de richting van het dorp
- de waardevolle archeologische vindplaatsen op en aangrenzend aan de gehele strandwal, dus in de gehele dorpskern
- de aanwezige architectuurhistorisch interessante panden (waaronder de rijks- en gemeentelijke monumenten)

HOOFDSTUK 4 STERKTE / ZWAKTE-ANALYSE

4.1. DE STERKE KANTEN VAN HET PLANGEBIED

a. Met betrekking tot de strandwal

De strandwal als belangrijkste cultuurhistorische component is in de oude dorpskern van Rijswijk nog goed herkenbaar. Het lineaire aspect van de Van Vredenburgweg, Herenstraat en Geestbrugweg is nauwelijks verstoord. Goed waarneembaar is het verhoogde niveau van de strandwal. Vooral het hoogste punt, -de duin waarop de Oude Kerk is gebouwd-, is met name goed zichtbaar vanaf de Kerklaan, de Kerkstraat, de Tollensstraat en in de tuin van het Tollenshuis. Ook is de verhoogde ligging van de strandwal nog op diverse andere plaatsen rond de Herenstraat goed te zien (Ruysdaelplein, de Torenstraat, het Poortje van Verlaan).

b. Met betrekking tot de overige structuren

De aan de strandwal gerelateerde structuren zoals het straten-, bebouwings- en kavelpatroon zijn redelijk goed bewaard gebleven. Met name de karakteristieke Y-vorm bij de samenkomst van wegen bij de Oude kerk is eeuwenoud en zeer beeldbepalend. Straten als de Kerklaan, de Kerkstraat, de Tollensstraat en de Willemstraat zijn voorts nog geheel conform de oorspronkelijke loop. Ook het daarmee samenhangende kavelpatroon heeft nog veel van haar oorsprong en daardoor is er in de oude dorpskern een kleinschaligheid behouden die bijdraagt tot de intieme sfeer van dit gebied. Fraai is de waaivorm van het kavelpatroon in de bocht van de Herenstraat en de Kerklaan.

Van belang is dat rond de Oude Kerk veel van de oudere bebouwing nog aanwezig is. Vooral de gebogen westelijke gevelwand tussen Herenstraat en Kerklaan is door de aaneenschakeling van historische bebouwing een waardevol en sterk beeldbepalend element in het oude dorp. Genoemde bebouwing geeft ook vanaf de achterzijde (het Mallegat) een interessante gevelwand te zien. Met name de Tollensstraat is vanwege de zeer speciale wand van aflopende bebouwing (ook in de panden zelf doorgevoerd), waarin nog een oude tuinmuur is opgenomen en met als beëindiging het pand Tollensstraat 10 (waarschijnlijk een restant van de stallen van Maurits maar in ieder geval van de dorpschool) een gaaf ensemble.

Zowel de Kerkstraat (noordzijde) en de Kerklaan (zuidzijde) zijn vanwege het zeer geleidelijk aflopende niveau van de oudere bebouwing eveneens cultuurhistorisch van waarde. Voorts is de sterk beeldbepalende bebouwing als de trapgevel op de hoek van de Herenstraat en de Kerkstraat en het pakhuis Tollensstraat 2abc van groot belang voor de sfeerbepaling van het "dorpserf".

De Schoolstraat als "achterstraat" is met name aan de zuidzijde voor een groot deel gaaf gebleven, compleet met de kleinschalige bebouwing en de stegen die de binnenterreinen ontsluiten.

De Broeksloot, als gaaf structurelement is opvallend vanwege haar natuurlijke verspringen en geeft op dit moment de begrenzing aan van de gemeente Rijswijk.

De buitenplaatsen Hofrust en het Tollenshuis zijn nog goed herkenbaar in de dorpskern aanwezig. Met name de hoofdgebouwen (rijksmonumenten) hebben nog een gave verschijningsvorm. Hofrust heeft als enige buitenplaats nog het besloten karakter van een buitenplaats doordat er nog een gedeeltelijke afscheiding is door middel van een sloot en doordat er een toegang is over een brug met een monumentaal hekwerk. De statige stadsvilla's aan de Laan Hofrust passen goed in het groene karakter van dit gebiedje.

Het Julialaantje is voor wat betreft het gedeelte dat in het plangebied ligt nog als geheel gaaf structurelement als voetpad aanwezig. Door het groene karakter en het profiel van het laantje is er sprake van een sterk beeldbepalend element in het oude dorp.

4.2. DE ZWAKKE KANTEN VAN HET PLANGEBIED

a. Met betrekking tot de strandwal

Rond de Oude Kerk, op het oude duin, staan enkele bomen, welke echter niet historisch zijn. Het ommuurde gebied rond de kerk heeft van oudsher de functie van begraafplaats gehad en was daardoor over het algemeen alleen aan de randen met bomen beplant.

De westelijke entree van de oude dorpskern is door de aanleg van het Ruysdaelplein in de jaren vijftig, de daarbij gecreëerde verbreding van de Steenlaan en de bouw van de Ruysdaelflat geheel verstoord. Het verband tussen de vroeger vrijwel doorlopende gevelwand van oudere bebouwing aan de Van Vredenburgweg, het Ruysdaelplein en de Herenstraat is hier geheel verbroken. Het Ruysdaelplein, dat op deze plaats is ontstaan heeft alleen een verkeersfunctie en bezit niet de kracht die van een plein verwacht wordt (er is geen sprake van een besloten ruimte die gevormd wordt door een pleinbewanding). Tevens is door een verkeerde ligging van de straatklinkers veel zand van de strandwal hier weggespoeld, zodat het oplopende niveau op een bepaalde plaats verstoord is door een kuil in het talud. Het vele straatmeubilair in deze omgeving (bushalte, info- en verkeersborden, drempels en verkeerslichten) maken deze entree van het dorp niet duidelijk en rommelig.

De oostelijke entree van het oude dorp, vanaf de Haagweg de Herenstraat inkomend, wordt verstoord door een hoge bebouwing op de hoek van de Herenstraat en de Haagweg, die proportioneel niet past bij de overige bebouwing. Op deze plek stond voor eeuwenlang de herberg Kuys Witsenburg.

b. Met betrekking tot de overige structuren

De vroegere Torenstraat is vanaf de Schoolstraat in beide richtingen niet meer duidelijk als straat herkenbaar doordat er richting de Schoolstraat een doorlopende gevelwand is gecreëerd, waarin een passageachtige doorgang de Torenstraat toegankelijk moet maken. De Torenstraat, die zich voorheen voortzette in noordelijke richting is aan deze zijde van de Schoolstraat niet meer herkenbaar doordat er een parkeerterrein is gecreëerd.

De bebouwing/stedenbouwkundige ruimten aan de noordelijke zijde van de Schoolstraat bezitten geen onderlinge samenhang. Vanaf de Steenlaan is er achtereenvolgens sprake van een parkeerterrein, de Doelenstraat, een blok bebouwing van minimaal drie verdiepingen uit de jaren 70, bebouwing uit het eind van de vorige eeuw en het park Hofrust.

Het Generaal van Geenplein is als plein tegen een buitenplaats aangelegd. Een plein verdient een gesloten straatwand en daar is aan de zuidzijde geen sprake van. Het Generaal van Geenplein krijgt daardoor niet de beslotenheid die van een plein verwacht wordt. De opwaardering die het plein had als locatie voor een muziektent is eveneens verdwenen.

Rond de Oude Kerk is op enkele plekken bebouwing ingevoegd, die architectonisch erg afwijkt van de omgeving (noordzijde Kerklaan tussen Herenstraat en Emmastraat, de hoek Kerklaan/Nobelaerstraat en zuidzijde Kerkstraat).

Aan de zuidzijde van de Kerklaan bevindt zich een rijtje 17^e eeuwse bebouwing (Kerklaan 26,28,38) in een zeer verwaarloosde bouwkundige toestand, waarvoor eind 1995 een sloopvergunning werd afgegeven.

De cultuurhistorisch interessante Laan te Blotinghe is aan de oostzijde ernstig verstoord doordat de sloot daar gedempt is, een kerk is gebouwd en er een grootschalig gebouw is geplaatst.

4.3. DE CULTUURHISTORISCHE WAARDERINGSKAART

In het plangebied is een aantal elementen van cultuurhistorisch belang aanwezig. In veel gevallen is er een duidelijke onderlinge samenhang. Waar deze samenhang optimaal is, is er sprake van een hoge cultuurhistorische waarde (afb. 1). De uiteindelijke waardering staat aangegeven op de cultuurhistorische waarderingskaart. Hierop is een onderscheid gemaakt in:

- I. zeer waardevolle gebieden
- II. gebieden waar het cultuurhistorisch patroon zoveel mogelijk gehandhaafd dient te blijven
- III. gebieden met een cultuurhistorische kwaliteit
- IV. gebieden met ernstige aantastingen van de cultuurhistorische hoofdstructuur

4.3.1. Zeer waardevolle gebieden

Voor het volgende gebied geldt dat de cultuurhistorische waarde zo hoog is, dat hier geen aantastingen mogen plaatsvinden. Duurzaam beheer moet hier het uitgangspunt zijn, dat wil zeggen dat het huidige karakter van het gebied gehandhaafd moet blijven en dat de cultuurhistorische componenten niet vernietigd of onherkenbaar mogen worden gemaakt. Indien gewenst kunnen zij op sommige plekken mogelijk zelfs versterkt en/of teruggebracht worden.

Het gebied rond de Oude Kerk

Het gebied direct rond de Oude Kerk omvattende het duin waarop de kerk is gelegen, de Kerkstraat, een deel van de Schoolstraat, de Tollensstraat en de gehele Kerklaan is vanwege haar oorspronkelijke karakter van grote cultuurhistorische waarde. Het oude Y-vormige stratenpatroon gevormd door Herenstraat en Kerklaan, het aflopend niveau van aangrenzende straten met de eveneens aflopende bebouwingshoogte (heel duidelijk te zien bij de Tollensstraat) en de vele rijks- en gemeentelijke monumenten is dit deel van Rijswijk zo karakteristiek dat ze behouden dienen te blijven en waar mogelijk versterkt.

Uit de vroegste bewoningsperioden zijn in dit gebiedje archeologische vondsten gedaan. Locaties die een zo compleet beeld van een bewoningsgeschiedenis schetsen zijn uiterst zeldzaam en dienen daarom bewaard te blijven.

4.3.2. Gebieden waar het cultuurhistorisch patroon gehandhaafd dient te blijven

a. Herenstraat

De Herenstraat als hoofdstructuur in Rijswijk is vanwege de ligging op de strandwal met over het algemeen kleinschalige historische bebouwing en een herkenbare verhoogde ligging ten opzichte van de overige straten, zodanig van belang dat de cultuurhistorische componenten behouden dienen te blijven. In verband met de ligging op de strandwal is er een grote kans dat bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten worden gedaan.

b. Schoolstraat

De zuidzijde van de Schoolstraat, die ontstaan is als "Achterstraat", vormt vanwege het kavelpatroon tezamen met de kleinschalige historische bebouwing (waaronder een aantal rijksmonumenten) en de stegen die de binnenterreinen ontsluiten een gave historische gevelwand met grote cultuurhistorische waarde. Reeds in vroege bebouwingsperioden werden archeologische vondsten gedaan; tezamen met de beschreven karakteristieken is deze gevelwand van groot cultuurhistorisch belang en dient derhalve bewaard te blijven.

c. Laan te Blotinghe

De oprijlaan naar het versterkte huis en latere buitenplaats Blotinghe is nog intact. Door het nog groene karakter van het gebied, tezamen met de vroegere bijbehorende boerderij (rijksmonument), de parallel aan het weggetje lopende sloot en een keermuur van de entree van de vroegere buitenplaats (gemeentelijk monument) is de Laan te Blotinghe van een cultuurhistorische waarde, die men bijzonder kan noemen. Op de Archeologische Meldingskaart is het terrein van de vroegere buitenplaats Blotinghe aangegeven als "terrein van zeer hoge archeologische waarde" en adviseert wettelijke bescherming. Om deze reden, alsmede om de hiervoor genoemde redenen is de Laan te Blotinghe als cultuurhistorisch waardevol aan te merken.

d. Broeksloot

De Broeksloot, die op Haags grondgebied ligt is als gaaf historisch structurelement (grenslijn) voor Rijswijk van cultuurhistorisch belang.

e. De Laan Hofrust

De Laan Hofrust, gekenmerkt door haar groene karakter is van belang vanwege het restant dat over is van de voormalige buitenplaats Hofrust aan de noordzijde, en de stadsvilla's aan de zuidzijde van de straat. Het type bebouwing van stadsvilla's (waaronder gemeentelijke monumenten), het statige karakter van de buitenplaats en de ligging op de strandwal geven het gebiedje een grote cultuurhistorische waarde. Vanwege de ligging op de strandwal is het mogelijk dat bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten worden gedaan.

4.3.3 Gebieden met een cultuurhistorische kwaliteit

Vanaf ca. 1900 zijn er, in tegenstelling tot de geleidelijke groei van het dorp daarvoor, bewust uitbreidingsplannen opgezet. Het betreft hier complexmatige uitbreidingen, deels op de strandwal, deels er net buiten, die door hun eenvormigheid ook een zekere harmonie en rust in het straatbeeld brengen. Het gaat om de volgende projecten:

a. Stadhoudersstraat, Frederik Hendrikstraat, Leliestraat

De bebouwing van de Stadhoudersstraat, de Frederik Hendrikstraat en de Leliestraat werd in 1898 gestart door de particuliere bouwers Kruyswijk en Korver. Op sommige plekken is een eenvormigheid zichtbaar die harmonieus is in het stadsbeeld.

b. Haagweg, Willemstraat, Emmastraat

Het bouwplan Nieuw-Rijswijk werd in 1902 gestart. Er is sprake van fraaie panden met de karakteristieken van de bouwtijd: een combinatie van Neo Renaissance- en Chaletstijl en Art Nouveau-kenmerken. Door de architectuur is er sprake van een harmonieus stukje stedenbouw, dat bij voorkeur gehandhaafd dient te blijven. Omdat deze straten op de landerijen van de vroegere buitenplaats Ottoburg zijn aangelegd, is de kans aanwezig dat bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten worden gedaan.

c. Emmastraat en Julianastraat

Het bouwplan van Der Klugt werd in het begin van de twintigste eeuw planmatig opgetrokken in een bouwstijl die karakteristiek was voor deze tijd: houtwerk, glas-in-lood, erkers. Met de voortuintjes, die van de weg gescheiden worden door ijzeren hekwerken roepen deze straten nog de sfeer van het fin-de-siècle op. Omdat deze straten op de landerijen van de vroegere buitenplaatsen Ottoburg en Valkrust zijn aangelegd, is de kans aanwezig dat bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten zullen worden gedaan.

d. Generaal van Geenplein

Het Generaal van Geenplein werd vanaf 1923 door architect D. Roosenburg gestart op de gronden van de buitenplaats Hofrust. De bebouwing heeft de kenmerken uit de bouwtijd: gesloten huizenblokken met twee en drie bouwlagen en een veelvuldig gebruik van erkers. Vanwege de ligging op de grond van de vroegere buitenplaats is het mogelijk dat bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten zullen worden gedaan.

e. Valkrust

Het vroegere hofje Valkrust werd in 1913 aangelegd op de grond van de voormalige buitenplaats Valkrust. Door de aanleg van de Valkruststraat en de Julianastraat is het hofjeskarakter verdwenen, maar er is nog altijd sprake van een kleinschalige, harmonieuze architectonische eenheid. Omdat het straatje op het vroegere terrein van de buitenplaats Valkrust is gelegen is het mogelijk, dat er bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten worden gedaan.

f. Smidstraat

De aanleg van de Smidstraat werd in 1941 gestart ten behoeve van gemeentepersoneel. Het ontwerp was van architect A. van der Heijden. De huizen bestaande uit één bouwlaag en een kap bezitten een strakke, rechte, maar vriendelijke vormgeving, die karakteristiek is voor de bouwtijd.

g. Valkruststraat, Rembrandtkade, Olmstraat

Het complex van sociale woningbouw dat op deze locatie in 1922 werd gebouwd, is nog geheel eenvormig en gaaf van stijl. De visuele rust die de gevelwanden door deze eenvormigheid nog uitstralen, heeft voor Rijswijk een bijzondere stedenbouwkundige waarde.

h. Esdoornstraat, Lindelaan, Rembrandtkade, Olmstraat

De scholen aan de Esdoornstraat en Lindelaan, de "Haagse portiek"-woningen, alsmede de bebouwing aan de Lindelaan, de Rembrandtkade en de zuidzijde van de Olmstraat bezit de karakteristieke jaren twintig kenmerken, die op deze locatie sterk beeldbepalend is.

4.3.3. Gebieden met ernstige aantastingen van de cultuurhistorische hoofdstructuur

In het plangebied is een aantal gebieden waarbij door ingrepen in het verleden een verstoring is ontstaan van de cultuurhistorische hoofdstructuur. De ruimtelijke kwaliteit van deze gebieden is niet per definitie verloren te noemen. Door eenvoudige aanpassingen in bestrating of beplanting kunnen vroegere structuren weer zichtbaar worden gemaakt, waardoor het totaalbeeld kwalitatief veel beter zou worden. Dit geldt voor de volgende gebieden:

a. Ruysdaelplein

Het Ruysdaelplein dat in de jaren vijftig op de strandwal werd aangelegd is tegenwoordig, met uitzondering van de noordelijke gevelwand die vroeger deel uitmaakte van de Herenstraat, een onbestemde ruimte die verder geen duidelijke bewanding kent. Daardoor is de exacte begrenzing van het plein moeilijk aan te geven. Het plein heeft slechts een verkeersfunctie. Helaas is dit van oorsprong cultuurhistorisch zeer waardevolle gebied aan de westzijde van de oude dorpskern door de bouw van de grootschalige Ruysdaelflat en de verbreding van de Steenlaan ernstig aangetast. Evenals overal elders op de strandwal zijn in dit gebied bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten te verwachten.

b. Gebied ten noorden van de Schoolstraat

Het gebied ten noorden van de Schoolstraat, met uitzondering van de Leliestraat, de Frederik Hendrikstraat en de Stadhoudersstraat is op enkele ensembles na door verstoringen in de jaren vijftig en zestig (het complex Blekerslaan, de nieuwbouw aan de Tulpstraat, de Steenlaan-bebouwing en nieuwbouw aan de oostzijde van de Laan te Blotinghe) geen stedenbouwkundige eenheid meer te noemen.

Door de ligging zeer nabij de strandwal zijn er bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten te verwachten.

c. De Nobelaerstraat

De Nobelaerstraat is een doorbraak uit de jaren zeventig, die slechts een verkeersfunctie heeft als doorgaande straat en als toegang tot het parkeerterrein aan het Mallegat. Vanwege de ligging op de strandwal zijn er bij ingrepen in de bodem archeologische vondsten te verwachten.

d. Losse grootschalige bebouwing

Op enkele plaatsen in het oude dorp zijn door grootschalige bebouwing uit de jaren zestig en zeventig aantastingen ontstaan. Het betreft in dit verband de flat op de hoek van de Herenstraat en de Haagweg en de Albert Heijn aan de Kerklaan.

HOOFDSTUK 5 BORGING

Met de voor u liggende inventarisatie is de cultuurhistorische hoofdstructuur van het plangebied Oud-Rijswijk aangegeven. De cultuurhistorische hoofdstructuur is de samenhang van zichtbare en onzichtbare door mensenhand en/of de natuur in het verleden gemaakte of veroorzaakte elementen. Hoe meer van deze elementen in onderlinge samenhang bewaard zijn gebleven, des te waardevoller is deze structuur. De ruimtelijke kwaliteit komt tenslotte ook voort uit de cultuurhistorische waarde van een gebied. Op het bijgevoegde kaartmateriaal is inzichtelijk gemaakt hoe waardevol de cultuurhistorische structuur in een bepaald gebied is, dus van welke cultuurhistorische kwaliteit er in het plangebied sprake is.

Om de ruimtelijke en cultuurhistorische kwaliteiten in het Oud-Rijswijk te behouden zal voor een deel van het bestemmingsplangebied een cultuurhistorische dubbelbestemming worden gehanteerd. Dit houdt in dat voor bepaalde ingrepen een vergunningsplicht geldt, zodat niet zomaar karakteristieke panden gesloopt kunnen worden. Voor de borging van het archeologisch bodemarchief zal een aanlegvergunningstelsel worden gehanteerd. Dit betekent dat afhankelijk van de locatie en ingreep archeologisch onderzoek moeten worden verricht alvorens men kan aanvangen met de werkzaamheden. In de bestemmingsplankaart en regelgeving valt hier meer over te lezen.